

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ รูปแบบการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน
บ้านดง ตำบลนาสาข อำเภอสบปราบ
จังหวัดลำปาง ระยะที่ 1

โดย
นายอินแก้ว เรือนปานันท์ และคณะทีมวิจัย

มิถุนายน 2549

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ รูปแบบการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน

บ้านดง ตำบลนายาง อำเภอสบปราบ

จังหวัดลำปาง ระยะที่ 1

คณะผู้วิจัย

1. นายอินแก้ว	เรือนปานันท์
2. นายหลาน	วงศ์กา
3. นางพรชัย	อุดกันทา
4. นายนิพนธ์	เปียงฟู
5. นางวิไลวรรณ	เทพอุด

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ชุดโครงการ “การจัดการองค์ความรู้ชุมชนด้านการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการ จังหวัดลำปาง”

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความเข้มแข็งในการแก้ปัญหาของตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่นๆ ในท้องถิ่นโดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะคงอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พุดคุย ถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิกอบต. กรรมการสภามหาวิทยาลัย หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้ามาช่วยหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีกรแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้ แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่อง อื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวตนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว.สำนักงานภาค ได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่งพบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะที่เดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงานเป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่นักวิจัยเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.สำนักงานภาค จึงได้ปรับปรุงรูปแบบการเขียนรายงานวิจัยให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนอออกมาในรูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัย โดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยมีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ซึ่งทำหน้าที่เป็นที่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าวได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัย ผู้การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น อาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สัญญาเลขที่ RDG48N0029

โครงการ "รูปแบบการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านดง"

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ระยะที่ 1

รายงานในช่วงตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม 2548 ถึงวันที่ 30 มิถุนายน 2549

ชื่อหัวหน้าโครงการ : นายอินแก้ว เรือนปานนท์

หน่วยงาน : สถาบันสสพชญา จังหวัดลำปาง

วัตถุประสงค์ของโครงการ

- 1) เพื่อศึกษาสภาพและสภาวะหนี้สินและเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งต่อการเกิดและเพิ่มพูนหนี้สินของชุมชนบ้านดง
- 2) เพื่อหารูปแบบวิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนบ้านดงอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืน

รายละเอียดผลการดำเนินงานของโครงการตามแผนงานโดยสรุป

กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลการดำเนินงาน	หมายเหตุ
1. เวทีเตรียมความพร้อมของทีมในพื้นที่	- ทีมทำงานในพื้นที่และทีมงานกลางมีความเข้าใจถึงกระบวนการทำงานไปในทิศทางเดียวกัน - ทีมทำงานในพื้นที่สามารถดำเนินงานในพื้นที่ได้อย่างมั่นใจเมื่อผ่านเวทีนี้แล้ว - ตัวแทนทีมพื้นที่จำนวนพื้นที่ละ 1 คน เป็นทีมกลางทำงานกลาง	จากการเข้าร่วมเวทีเตรียมความพร้อมของทีมในพื้นที่ทั้ง 5 พื้นที่ สิ่งของทีมพื้นที่บ้านดงได้จากการอบรมครั้งนี้ คือ - เข้าใจวัตถุประสงค์ เป้าหมายของโครงการวิจัย - ได้เรียนรู้กระบวนการทำงานวิจัย และการทบทวนประสบการณ์จากการทำวิจัยครั้งที่ผ่านมา - ได้ทราบถึงบทบาทของทีมพื้นที่ และรูปแบบในการดำเนินงาน - ได้แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ของแต่ละพื้นที่	-
2. เวทีสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในชุมชนบ้านดง	- สมาชิกในชุมชนบ้านดงมีความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานและสนใจเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้	เริ่มแรกก็ประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านทราบในเรื่องโครงการว่าจะมีกิจกรรมเรื่องสำรวจหนี้สินของแต่ละครัวเรือน ใครที่สนใจก็ให้มาเข้าร่วม	

	- สมาชิกในชุมชนบ้านที่เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ความรู้ และเห็นความสำคัญของการจัดทำบันทึกบัญชีรายรับ/รายจ่ายของครัวเรือน	โดยการให้สำรวจหนี้สินของแต่ละครัวเรือน มีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งได้ถามว่า “ถ้าเราทำแล้วเราจะใช้หนี้ให้เขาหรือ?” ทีมจึงได้จัดให้มีเวทีแลกเปลี่ยนกันซักถามทุกคนก็ชี้แจง สิ่งแรกก็อยากให้รู้ตัวเองก่อน ถ้ารู้ตัวเองแล้วเราจะไปทางไหนก็ค่อยมาปรึกษาหารือกันอีก	
3. เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจัดทำบัญชีครัวเรือน และวิเคราะห์ผลข้อมูล	- ทีมพื้นที่และสมาชิกภายในชุมชนเกิดทักษะในการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน - ทีมพื้นที่และสมาชิกภายในชุมชนทราบสถานการณ์และผลการดำเนินงานในพื้นที่ตนเอง - ได้ข้อมูลเกี่ยวกับภาวะหนี้สินของสมาชิกภายในชุมชน	จากการทำบัญชีครัวเรือนและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากบัญชีครัวเรือน สมาชิกบ้านดงได้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมต่าง ๆ เช่น การประหยัด อดออม การหาอาชีพเสริม การลดรายจ่ายโดยการหาสิ่งทดแทน เช่น การปลูกผักสวนครัว เป็นต้น	
4. เวทีวิเคราะห์ภาพรวม ปัญหาหนี้สินของชุมชน	- ทีมกลางได้รับทราบถึงผลการดำเนินงานของแต่ละพื้นที่ - ทีมกลางและทีมพื้นที่ได้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงการดำเนินงาน - ทีมกลางและทีมพื้นที่ทราบถึงสถานการณ์หนี้สินภายในชุมชน - ข้อมูลภาพรวมหนี้สินของชุมชนและข้อเสนอแนะเบื้องต้นเพื่อนำเสนอต่อสมาชิกของแต่ละชุมชนเพื่อรับฟังข้อคิดเห็น	จากการวิเคราะห์ภาพรวมหนี้สินแล้วสิ่งที่ทำให้ชาวบ้านบ้านดงเห็นว่าเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดหนี้สินมาได้แก่ สินค้าฟุ่มเฟือยพวกโทรศัพท์ เครื่องเสียง โทรศัพท์ ฯลฯ และรองมาคือประเภทอาหารที่ซื้อตามตลาด กับข้าวสุก ผักอะไร ๆ ก็ซื้อหมด และอีกสิ่งหนึ่งก็คือปัญหาลูกไปโรงเรียน ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ค่าใช้จ่ายในครอบครัวเพิ่มมากขึ้นทั้งที่รายได้เท่าเดิม	

5. เวทีนำเสนอข้อมูล สภาวะหนี้สินของชุมชน ต่อสมาชิกภายในชุมชน	- สมาชิกในชุมชนเห็นทางออกในการจัดการปัญหานี้สินภายในชุมชนร่วมกัน - แนวทางในการดำเนินงานในระยะที่ 2	จากที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลและนำไปสู่การปรับเปลี่ยนแล้วนั้น ได้มีการนำข้อมูลและบุคคลตัวอย่างที่จัดการตนเองได้ระดับหนึ่ง มานำเสนอข้อมูลต่อสมาชิกภายในชุมชน	
6. เวทีนำเสนอข้อมูล การศึกษาต่อสาธารณะ ชน	- นำเสนอข้อมูลข้อค้นพบต่อสาธารณะชนเพื่อรับฟังข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางในการแก้ไขปัญหานี้สินภายในชุมชน - สรุปบทเรียนการดำเนินงานระยะ 1 ปีเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานระยะที่ 2	เป็นการนำเสนอข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนที่ผ่านมา 8 เดือน ที่สมาชิกได้ร่วมกันทำและสรุปค่าใช้จ่ายภาพรวม 8 เดือนเพื่อให้เห็นถึงค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่เป็นบ่อเกิดแห่งหนี้สิน จากข้อมูลที่ได้นำเสนอได้มีข้อเสนอในเวที ถึงเรื่องของการจัดตั้งร้านค้าชุมชนขึ้นมาเพื่อลดค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิต	1

ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ ต่อ สกว.

อยากให้ สกว. ช่วยจัดงบประมาณให้มากขึ้นเพราะงบประมาณที่ได้ไม่เพียงพอที่จะนำชาวบ้านเข้าร่วมเวทีทั้งหมดได้ ชาวบ้านทุกคนอยากการเรียนรู้เรื่องการจัดการหนี้สิน อยากให้ สกว. หาแหล่งทุนที่มาช่วยคนที่ทำตัวเป็นตัวอย่างของสังคม หลังจากทำโครงการวิจัยหนี้สินมา ระยะหนึ่งเห็นการเปลี่ยนแปลงไปมาก อยากให้ สกว. ช่วยสนับสนุนงบประมาณในการจัดเวทีให้มากกว่าเดิมเพราะค่าอาหารน้อยเกินไป ชาวบ้านทุกคนอยากเข้าร่วมแต่เรามีงบประมาณจำกัด อีกทั้งช่วงระยะเวลาในการทำงานสั้นเกินไปเพราะการทำงานกับคนต้องค่อยเป็นค่อยไป การทำความเข้าใจกับชาวบ้านเป็นเรื่องยาก เพราะฉะนั้นอยากให้ สกว. สนับสนุนเรื่องงบประมาณและระยะเวลาในการเคลื่อนงานให้นานขึ้น

สุดท้ายนี้หวังว่า สกว. คงได้รับความเมตตาจาก สกว. เหมือนเช่นเคย

ลงนาม

(นายอินแก้ว เรือนนาปานนท์)

วันที่ 30 มิถุนายน 2549

บทคัดย่อ

จากการที่ทางสถาบันแผนพัฒนาได้ขับเคลื่อนงานวิจัยระดับโดยนำองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการหนี้สินของบ้านสามขาไปทดลองขยายผลสู่อีก 4 พื้นที่ บ้านดงก็เป็นหนึ่งพื้นที่ที่ได้เข้าร่วมโครงการวิจัย “การจัดการองค์ความรู้ชุมชนด้านการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการ”

บ้านดง อำเภอสบปราบ จังหวัดลำปาง เดิมตั้งขึ้นเป็นหมู่บ้าน เมื่อปี พ.ศ.2476 มีการปกครองรวมกับบ้านกาด หมู่ 1 ตำบลสบปราบ กิ่งอำเภอสบปราบ อำเภอเกาะคา ผู้เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณนี้ในระยะแรกมีทั้งหมด 3 ครอบครัวคือ พ่อน้อยสุรินทร์ตันตระกูล เรือนปานันท์ พ่อน้อยปานันท์ตันตระกูล ยะธนะ และพ่อน้อยปัญญาตันตระกูล เมืองมูล ทั้ง 3 ครอบครัวย้ายมาจากจังหวัดเชียงรายประมาณ 200 ปีมาแล้ว เพราะสมัยนั้นมีการรบกันฝ่ายที่ฝ่ายแพ้ศึกต้องอพยพหนีมาอยู่ในบริเวณนี้และญาติพี่น้องเชียงรายตามมาอยู่ด้วย เนื่องจากบริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำไร่ไถนา มีลำห้วยไหลผ่านและมีภูเขาล้อมรอบ สภาพพื้นที่เป็นพื้นที่ป่าเป็นดงและมีสัตว์ป่าจำนวนมาก

บ้านดงเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ลักษณะการตั้งบ้านเรือนจะอยู่รวมกันเป็นลักษณะครอบครัวขยายตามระบบเครือญาติ คนในหมู่บ้านดงส่วนใหญ่เป็นพี่น้องกันหมด มีบ้างที่เป็นคนข้างนอกเข้ามาอยู่แต่ได้มีการช่วยเหลือกันดีเสมือนเป็นคนในชุมชนเดียวกัน ปัจจุบันชุมชนบ้านดงมีประชากรจำนวน 153 หลังคาเรือน เดิมประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ แต่ปัจจุบันชาวบ้านออกไปทำงานต่างจังหวัดและต่างประเทศจำนวนมาก

ปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปชาวบ้านเริ่มรับวัฒนธรรมการบริโภคและค่านิยมที่ฟุ้งเฟ้อเข้ามาในหมู่บ้าน รายรับจึงไม่เพียงพอกับรายจ่ายที่มากขึ้น ทุกวันชาวบ้านส่วนใหญ่มีหนี้สินเพิ่มขึ้น ปัญหารายได้ไม่พอกับรายจ่ายเป็นปัญหาที่ชุมชนพยายามหารูปแบบแก้ไข จากการทำงานในระยะช่วง 6 เดือนแรกที่ผ่านมา(1 กรกฎาคม 2548 ถึง 31 ธันวาคม 2548) ได้มีการสำรวจหนี้สินของบ้านดงพบว่า มีหนี้สินรวมทั้งหมด 16,774,362 บาท โดยมีแหล่งเงินกู้ภายใน 4,062,000 บาท และแหล่งเงินกู้ภายนอก 12,694,622 บาท การหาแนวทางการชำระหนี้ยังไม่ชัดเจน หลังจากมีการสำรวจหนี้สินแล้วกิจกรรมต่อไปของบ้านดงก็คือการทำบัญชีครัวเรือนและการนำข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนมาวิเคราะห์ ซึ่งผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลในบัญชีครัวเรือนหลายคนก็ได้ทางออกของตนเองทั้งการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภค การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้จ่าย การหาอาชีพเสริม การลดรายจ่ายโดยหาสิ่งทดแทน เช่น การปลูกผักสวนครัว และยังมีหลายคนที่มีการตั้งเป้าหมายในการชำระหนี้ เป็นต้น ในการทำงานระยะที่ 2 คือ (1 มกราคม 2549 ถึง 30 มิถุนายน 2549) จะเน้นการวิเคราะห์สภาวะหนี้สินทั้งหมด โดยการสอบถามถึงหนี้สินที่มีอยู่ของสมาชิก สาเหตุของการเป็นหนี้มาจากอะไร มีการผ่อนส่งกี่งวด กวดละเท่าไร มีดอกเบี้ยต่อเดือนเท่าไร และร่วมกันหาทางออก โดยทีมเองได้หนุนเสริมโดยการตั้งคำถามต่าง ๆ แล้วชวนนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เปรียบเทียบเพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 สภาพบริบททั่วไปของชุมชน	
2.1 ประวัติชุมชน	10
2.2 สภาพพื้นที่/สภาพแวดล้อมทั่วไป	12
2.3 การปกครอง และระเบียบกฎเกณฑ์ของชุมชน	16
2.4 วัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อ	18
2.5 สภาพเศรษฐกิจและการทำมาหากิน	20
บทที่ 3 ผลการดำเนินงาน	
3.1 ผลการดำเนินงานตามแผนกิจกรรมระยะที่ 1	26
■ กิจกรรมที่ 1 เวทีเตรียมความพร้อมของทีมในพื้นที่	26
■ กิจกรรมที่ 2 เวทีสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในชุมชน	28
■ กิจกรรมที่ 3 เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดทำบัญชีครัวเรือน และวิเคราะห์ผลข้อมูล	32
■ กิจกรรมที่ 4 เวทีวิเคราะห์ภาพรวมปัญหาหนี้สินของชุมชน	40
■ กิจกรรมที่ 5 เวทีนำเสนอข้อมูลสภาวะหนี้สินของชุมชน	42
■ กิจกรรมที่ 6 เวทีนำเสนอข้อมูลการศึกษาคู่ต่อสาธารณะชน	43
บทที่ 4 สรุปผลการดำเนินงานและแนวทางการดำเนินงานระยะต่อไป	
4.1 สรุปผลการดำเนินงานของพื้นที่บ้านดง	49
4.2 บทเรียนจากการดำเนินงาน	53
4.3 แนวทางการดำเนินงานในระยะที่ 2	58
ภาคผนวก	
- แบบฟอร์มบัญชีครัวเรือน	
- กรณศึกษาบุคคลที่ทำบัญชีครัวเรือน	
- ประวัตินักวิจัยบ้านดง	

บทที่ 1

บทนำ

โครงการ “รูปแบบการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านดง คำบลนายาง อำเภอสนับปราย จังหวัดลำปางระยะที่ 1”

หลักการและเหตุผล

4ปีของบทเรียนที่ได้จากการเรียนรู้กระบวนการวิจัยเพื่อชาวบ้านหรืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เปรียบ
ดั่งเทียนเล่มเล็กที่ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการส่องนำทางให้กับสังคมชนบทที่เต็มไปด้วยปัญหาทั้งที่
สามารถแก้ไขได้ด้วยตนเองและต้องร้องขอแรงสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งประเด็นของ
เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ซึ่งล้วนแล้วแต่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและ
กำลังทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น

หากมองปัญหาเหล่านี้อย่างมีสติและเป็นกลางจะเห็นได้ว่ารัฐบาลหรือผู้ที่เกี่ยวข้องมีความ
พยายามทุกวิถีทางที่จะหาแนวทางและรูปแบบของการแก้ไข แต่ส่วนใหญ่มักจะเอาผลของปัญหาและ
สถานการณ์เป็นตัวตั้งและกำหนดกิจกรรมลงไปโดยไม่ได้นิ่งถึงศักยภาพและความพร้อมของพื้นที่ จึง
ทำให้เห็นการแก้ไขปัญหาเหมือนไฟไหม้ฟางลุกไหม้รุนแรงและจางหายไป การแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่
มักจะขาดข้อมูลเชิงลึกที่จะเข้าสู่รากเหง้าหรือเหตุที่มาของปัญหา เพราะมองปัญหาแบบแยกส่วนแล้ว
หยิบประเด็นมาใส่กิจกรรมลงไปเป็นเรื่อง ๆ

แนวทางของงานวิจัยต่อการลงไปขับเคลื่อนงานในพื้นที่ โดยใช้ใจและกระบวนการมีส่วนร่วม
ของชุมชนเป็นตัวตั้ง ถอดประสบการณ์และความรู้เฉพาะด้านของแต่ละประเด็นเชื่อมโยงตัวข้อมูลใหม่ๆ
ที่ลงไปสัมผัสกับบริบทของพื้นที่ ทำให้เกิดวิธีคิดที่แตกต่างจากที่เคยดำเนินอยู่ตลอดมาและการที่ได้
ปลดปล่อยตัวเองออกจากความรู้และประสบการณ์เดิมทำให้เราสามารถหลุดกรอบของความคิดที่เป็น
อึดติดของตัวเองที่สร้างและหลงภาคภูมิใจและพยายามเอาสิ่งเหล่านั้นไปยึดเย็ดครอบงำคนอื่นจนได้
รับแรงขัดแย้งต่อต้านกลับมากลางอยู่ตลอดเวลาและกลายเป็นความ ขุ่นเคืองมีอคติไม่สามารถขับเคลื่อนสังคม
สู่เป้าหมาย ความสำเร็จที่ยั่งยืนได้

งานวิจัยชาวบ้านหรืองานวิจัยท้องถิ่นจะให้มุมมองปัญหาในเชิงเชื่อมโยงทุกอย่างในผลของ
ปัญหาและปัจจัยที่เกิดในชุมชนล้วนมีเงื่อนไขในการปฏิสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก แต่จุดหนึ่งที่เป็นมูล
เหตุแห่งปัญหาจะถูกซ่อนอยู่บนความซับซ้อน แม้แต่คนที่อยู่กับปัญหาบางทีก็ไม่สามารถมองออกต้อง
อาศัยเครื่องมือและกระบวนการคิดร่วมทำร่วมรับผิดชอบร่วม ในเชิงวิเคราะห์หาจุดที่เป็นปัจจัยและเงื่อนไข
ซึ่งเป็นตัวการสร้างปัญหาให้ส่งผลกระทบต่อสังคมและ ชุมชนและหนึ่งปัจจัยเงื่อนไขจุดนั้นก็คือ
“หนี้สิน” ที่สังคมทุกหย่อมหญ้ากำลังเผชิญอยู่ในขณะนี้ และมูลเหตุของการเกิดหนี้ก็มีความซับซ้อน
ซ่อนปมที่หลากหลาย

จากความเชื่อมั่นว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสามารถสร้างกลไกการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในชุมชน ให้เกิดขึ้นจากความรู้ที่มีอยู่อย่างหลากหลายและกระจัดกระจายตามพื้นที่ ทำให้เกิดแนวคิดและตัวบุคคลที่ส่งเสริมประสบการณ์และนำมาแก้ไขปัญหาของตนเองและเห็นความจริงบางประการนำไปสู่รูปแบบการจัดการที่เหมาะสมและลงตัว

ท่ามกลางความสับสนวุ่นวายนั้นก็มีอีกหลายชุมชนที่พยายามแหวกว่าย พยุงตัวเอง หยุดคิด หยุดทบทวน ออกแรงเพื่อให้รู้เท่าทัน ผ่านกระบวนการบันทึกความเจ็บปวด ล้มเหลว และแสวงหาความรู้ใหม่บนฐานของ “ภูมิปัญญา” หรือ “ภูมิปัญญา” อันเป็นรากเหง้าของสังคมที่มีฐานแน่นหนา มั่นคง ความรู้เหล่านี้เกิดจากการแสวงหาทั้งที่เป็นระบบ และไม่เป็นระบบ ซึ่งถ้าหากจะเรียกว่า “การวิจัยชุมชน” ก็จะไม่คาดเคลื่อนความจริงมากนัก เพราะคนในชุมชนบางแห่งค้นหาซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนรู้ว่าแท้ที่จริงชุมชนก็มีองค์ความรู้ มีศักยภาพของตนเองที่จะต่อกรกับกระแสอันเชี่ยวกรากนั้นได้ เพียงแต่ต้องสถาปนาองค์ความรู้ของตนเองอย่างอิสระ ซึ่งความรู้เหล่านั้น คือ ความรู้ที่ทำให้ชีวิตอยู่รอดสังคมอยู่รอด เป็นความรู้ที่ชุมชนฐานรากยอมรับและให้มาตรฐานกันเอง และยื่นมือไปเชื่อมกำลังปัญญากับชุมชนอื่นที่มีประสบการณ์ร่วมกันสร้างเป็นมาตรฐานความรู้ของชาวบ้านเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาดัง ๆ ซึ่งกำลังผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของ ผู้คนในชุมชน

ชุมชนบ้านสามขา อ.แม่ทะ จ.ลำปาง เป็นชุมชนหนึ่งที่เข้าร่วมทำงานวิจัยดังกล่าว โดยมีการศึกษาประเด็นเรื่องการจัดการหนี้สินของชุมชน ในรูปแบบของการวิจัยที่มีการสำรวจข้อมูล หนี้สิน ที่มาของหนี้สิน การปรับโครงสร้างหนี้สินไปพร้อม ๆ กับการพัฒนาคน เพื่อให้คนที่มีหนี้สินได้รู้จักตนเอง และเกิดความคิดที่จะปรับปรุงพฤติกรรมของตนเองเพื่อแก้ปัญหาภาระหนี้สินที่คร่าชีวิตเป็นอยู่ เมื่อการดำเนินงานผ่านไปได้ระยะหนึ่งพบว่า ผลการดำเนินงานโดยการจัดทำบัญชีครัวเรือน การศึกษาดูงานจากชุมชนนอกโคก และการจัดเวทีพูดคุยปรึกษาหารือกันเพื่อวิเคราะห์ปัญหาและหาทางออกร่วมกันในชุมชน ทำให้คนกลุ่มหนึ่งเกิดความเข้าใจในรูปแบบของการดำเนินชีวิตและเข้าใจตนเองมากขึ้น เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่จะนำไปสู่หนทางแห่งความเป็นหนี้เพิ่มขึ้นส่งผลทำให้ภาระหนี้สินของครัวเรือนที่มีอยู่เดิมค่อย ๆ ลดน้อยถอยลง จนสามารถแก้ไขปัญหาลดหนี้เสียที่มีอยู่ในชุมชนจาก 700,000 บาท เหลือ 140,000 บาท ในปัจจุบัน

4 ปีของการเคลื่อนไหวงานการแก้ไขปัญหานี้สินของชุมชนบ้านสามขา จนได้ “องค์ความรู้ในการจัดการหนี้สินชุดหนึ่ง” และ “กลุ่มคนที่มีศักยภาพ” ในการขยายผลการดำเนินงานขึ้นมาจำนวนหนึ่ง ผู้นำได้มีโอกาสแลกเปลี่ยน ถ่ายทอดประสบการณ์กับเครือข่ายอื่นโดยเฉพาะเครือข่ายที่ทำงานวิจัยในพื้นที่อื่นๆ ของจังหวัดลำปาง จนมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อนที่มีแนวคิดและอุดมการณ์หลอมรวมเป็นจิตวิญญาณเดียวกัน ภายใต้ชื่อ “สถาบันแสนผะนญา” ซึ่งเป็นสถาบันที่เกิดขึ้นบนฐานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ภายหลังที่มีการดำเนินการขับเคลื่อนงานของสถาบันแสนผะนญาในประเด็นต่าง ๆ ทั้งด้านสังคมและวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจ “สถาบันแสนผะนญา” ได้นำ

เอาองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่ได้มาร่วมกันวิเคราะห์และสังเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน และพบว่า ปัญหาของชุมชนในมิติทางสังคมและวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจ มักจะมีสาเหตุโยงใยมาจากหรือนำไปสู่ปัญหานี้ซึ่งส่งผลต่อภาวะความเข้มแข็งและความสามารถในการพึ่งตนเองได้ของชุมชนแทบทุกประเด็น

เครือข่ายการทำงานของสถาบันแผนพะญา จึงมีความเห็นพ้องร่วมกันว่าปัญหานี้สินของชุมชนน่าจะเป็นประเด็นสำคัญที่ เครือข่ายการทำงานของสถาบันแผนพะญาจากชุมชนต่าง ๆ สามารถทำงานร่วมกันเพื่อร่วมกันค้นหาทางเลือก/ทางออกในการจัดการปัญหานี้สินของแต่ละชุมชนให้ลดน้อยถอยลงจนหมดไปในที่สุด

ภายหลังที่มีการพูดคุยปรึกษาหารือกันระหว่างชุมชนต่าง ๆ ที่เป็นเครือข่ายการทำงานของสถาบันแผนพะญา เพื่อพัฒนาโจทย์ของการทำงานร่วมกันให้มีความคมชัดเพิ่มมากขึ้น โดยการวิเคราะห์ตนเอง สถาบันแผนพะญา พบว่า สถาบันฯ มีองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการหนี้สิน เพื่อลดภาระหนี้ของตนเองอยู่หนึ่งชุดความรู้ คือ ชุดความรู้เรื่องการจัดการหนี้สินของบ้านสามขา ซึ่งควรจะนำไปทดลองขยายผลในชุมชนอื่น ๆ ว่าจะก่อให้เกิดผลในการลดภาระหนี้สินในชุมชนนั้น ๆ ได้หรือไม่ แต่อย่างไรก็ตามเมื่อมีการพูดคุยกันระหว่างตัวแทนชุมชนต่าง ๆ ในสถาบันแผนพะญา อย่างต่อเนื่องอีกจำนวนหลายครั้ง สถาบันแผนพะญาพบว่าการดำเนินการในการยกระดับความรู้เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพียงอย่างเดียว ไม่สามารถช่วยแก้ไขปัญหานี้สินของชาวบ้านได้ทั้งหมด เนื่องจากในการดำเนินชีวิตประจำวันนั้นชาวบ้านต้องประสบกับปัญหาการจัดการหนี้สินที่มีอยู่เดิม และหนี้สินที่ใหม่ซึ่งเป็นหนี้สินที่เกิดจากภาระ ค่าใช้จ่ายตามปกติ เช่น ค่าการศึกษาบุตร ค่าทำบุญ ค่ากิจกรรมชุมชนต่าง ๆ หรือ ค่าใช้จ่ายพิเศษ เช่น กรณีเกิดการเจ็บป่วยหรือการเสียชีวิตของสมาชิกคนใดคนหนึ่งในครัวเรือน เป็นต้น

ทำให้สถาบันแผนพะญามีความเห็นร่วมกันว่า การยกระดับองค์ความรู้ในการจัดการหนี้สินของชุมชนสามขานอกจากการดำเนินการโดยการขยายผลกระบวนการเรียนรู้ในเชิงพื้นที่เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชนอื่น ๆ แล้วควรจะมีการยกระดับการดำเนินงานโดยการร่วมกันค้นหาวิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินที่เหมาะสมกับบริบท และความต้องการของชุมชนควบคู่กันไปด้วย

ดังนั้นโจทย์ในการทำงานร่วมกันหรือโจทย์ในการวิจัยเพื่อการจัดการหนี้สินเชิงบูรณาการ ของสถาบันแผนพะญา ที่ชุมชนต่าง ๆ ในสถาบันแผนพะญา เห็นพ้องร่วมกัน ก็คือ เมื่อมีการนำรูปแบบการจัดการปัญหานี้สินของบ้านสามขาไปใช้ในพื้นที่อื่น ๆ จะให้ผลเป็นอย่างไร และจะมีวิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหานี้สินอย่างยั่งยืนได้อย่างไร

โดยฐานคิดที่สำคัญในการดำเนินการเพื่อค้นหาวิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหานี้สินอย่างยั่งยืนนั้น สถาบันแผนพะญามีแนวคิดในการ

เสนอรูปแบบการแก้ไขปัญหานี้สื่อนภาคประชาชนเพื่อสร้างรูปธรรมและกระบวนการแก้ไขปัญหานี้สื่อนผ่าน 4 องค์ที่เกี่ยวกับปัญหานี้สื่อนคือ 1. สถาบันสมณะญญา ที่ก่อตั้งขึ้นจากชาวบ้านที่มีองค์ความรู้เชิงพื้นที่ (หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน) ที่ยังรับใช้วิถีอยู่ในปัจจุบัน 2. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่สร้างกระบวนการเรียนรู้ โดยใช้งานวิจัยท้องถิ่นเป็นเครื่องมือสร้างกระบวนการลักษณะการหนุนเสริมความรู้ผ่านการปฏิบัติลงมือทดลองและข้อมูลนี้สื่อนภาคประชาชน ที่ผ่านการเรียนรู้ร่วมกันอยู่ระดับหนึ่ง 3. สถาบันการเงินทั้งภายในและภายนอก ที่มีสื่อนเชื่อเพื่อการได้ถอนหรือรวบรวมหนี้สื่อน 4. สถาบันหรือกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชนที่มีความพร้อมและมีศักยภาพเพียงพอที่จะเข้ามาสนับสนุนกระบวนการทำงานของสถาบันสมณะญญา เข้าสู่การจัดการร่วมในเชิงบูรณาการ 4 ภาคส่วนโดยประสานความร่วมมือกันและกัน มีสถาบันสมณะญญาเป็นตัวกลางในการขับเคลื่อน และบูรณาการความรู้ 4 ด้าน เอาจุดเด่นเสริมจุดด้อย สร้างรูปแบบการหนุนเสริมเชื่อมงานกับภาคีต่าง ๆ ในเชิงบูรณาการ ทั้งทางด้านเนื้อหาที่เป็นความรู้และวิธีการปฏิบัติที่สามารถสร้างรูปแบบให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม จึงได้จัดเสนอแนวทางของ ชุดโครงการ “การจัดการองค์ความรู้ชุมชนด้านการจัดการหนี้สื่อนเชิงบูรณาการ” ขึ้นเพื่อสร้างรูปธรรมให้เกิดขึ้นต่อไป

ชุมชนบ้านดงเครือข่ายการทำงานเครือข่ายหนึ่งของสถาบันสมณะญญา ซึ่งมีประสบการณ์การทำงานวิจัยชุมชนในประเด็นหัวข้อเรื่อง “การจัดระเบียบสังคมบ้านดง ต.นายาง อ.สบปราบ จ.ลำปาง” เป็นชุมชนหนึ่งที่มีความเห็นพ้องร่วมกับชุมชนอื่น ๆ อีก 3 ชุมชน คือ ชุมชนคลองน้ำลัด ชุมชนร่มไทรรัตน อำเภอมือง จังหวัดลำปาง และชุมชนสัมปอย อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง ว่าประเด็นหนี้สื่อนเป็นประเด็นสำคัญที่ จะต้องมีการดำเนินการเพื่อร่วมกันค้นหาทางเลือก/ทางออกในการจัดการปัญหานี้สื่อนให้ลดน้อยถอยลงจนหมดไป เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและมีศักยภาพที่จะพึ่งพาตนเองได้ ชุมชนจึงได้จัดทำโครงการ “ศึกษาและพัฒนาารูปแบบการจัดการความรู้หนี้สื่อนเชิงบูรณาการเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนบ้านดง” ขึ้น เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหานี้สื่อนที่เกิดขึ้นในชุมชนและร่วมกันค้นหารูปแบบในการแก้ไขปัญหานี้สื่อนที่มีความเหมาะสมกับบริบทแวดล้อมและเงื่อนไขข้อจำกัดต่าง ๆ ของชุมชน โดยโครงการครั้งนี้จะนำชุดความรู้เกี่ยวกับการจัดการหนี้สื่อนของชุมชนสามมาเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนกระบวนการ เพื่อสร้างรูปธรรมการทำงานเชิงบูรณาการของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการงานด้านการแก้ไขปัญหานี้สื่อนของครัวเรือน

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อศึกษาสภาพภาพและสภาวะหนี้สินและเงื่อนไข ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดและ **เพิ่มพูน** หนี้สินของชุมชนบ้านดง
2. เพื่อหารูปแบบ/วิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนบ้านดง อย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืน

คำถามในการวิจัย

1. กระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นอย่างไร
2. รูปแบบ/วิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างหนี้สินของชุมชนบ้านดงอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ปัญหาหนี้สินอย่างยั่งยืนเป็นอย่างไร

กลุ่มเป้าหมายในการดำเนินงาน

1. สมาชิกครัวเรือนทุกครัวเรือนที่ประสบกับภาวะหนี้สิน ในชุมชนบ้านดง
2. สถาบันการเงินทั้งภายในและภายนอกชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน และธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ
3. สถาบันทางการศึกษา สถาบันทางศาสนา และกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ภายในชุมชนแต่ละ ชุมชน
4. สมาชิกในครัวเรือนที่มีฐานะของชุมชนบ้านดงและชุมชนอื่น ๆ ที่มีความสนใจและพร้อมที่จะเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้

ขอบเขตในการดำเนินงาน

1. พื้นที่ในการดำเนินการ ได้แก่ ชุมชนบ้านดง อำเภอสบปราบ จังหวัดลำปาง
2. ระยะเวลาในการดำเนินการ 2 ปี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สมาชิกในชุมชนบ้านดง ได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการค่าใช้จ่ายใน **ครัวเรือน** และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาระหนี้สินที่ครัวเรือนของตนเองเป็นอยู่ **ภายหลังที่ได้เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการหนี้สินของชุมชนสามขา**
2. ได้แนวทางการแก้ปัญหาหนี้สินของชุมชนบ้านดงที่จะนำไปทดลองปฏิบัติในระยะต่อไป

วิธีการดำเนินงาน

ระยะที่ 1

การดำเนินการแบ่งออกเป็น 6 กิจกรรม คือ

1. เวทีเตรียมความพร้อมของทีมในพื้นที่ เพื่อปรับฐานคิดของทีมทำงานในพื้นที่ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และเพื่ออบรมหลักสูตรการเตรียมความพร้อมในการเข้าไปทำงานในพื้นที่เป้าหมาย
2. เวทีสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในชุมชนบ้านดง เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับชาวบ้านในชุมชนถึงวัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน และให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับประสบการณ์ในการดำเนินงานการจัดการปัญหานี้ดินของชุมชนสามขาเพื่อค้นหาสมาชิกในชุมชนบ้านดงที่สนใจเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ และเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการการจัดทำบัญชีครัวเรือนรับจ่าย เพื่อเตรียมความพร้อมให้กับสมาชิกในชุมชนบ้านดงในการจัดทำบันทึกรายรับรายจ่ายของครัวเรือน
3. เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดทำบัญชีครัวเรือนและวิเคราะห์ผลข้อมูล เพื่อสร้างกลไกการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในพื้นที่เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนชุมชนบ้านดง
4. เวทีวิเคราะห์ภาพรวมปัญหานี้ดินของชุมชน เพื่อติดตามและเชื่อมโยงข้อมูลเพื่อทราบสถานการณ์และผลการดำเนินงานในชุมชน
5. เวทีนำเสนอข้อมูลสภาวะหนี้สินของชุมชนต่อสมาชิกภายในชุมชน เพื่อนำเสนอข้อมูลข้อค้นพบต่อสมาชิกภายในชุมชนเพื่อร่วมกันค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สินภายในชุมชน และเพื่อสรุปบทเรียนการดำเนินงานระยะ 1 ปี เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานในระยะที่ 2
6. เวทีนำเสนอข้อมูลการศึกษาต่อสาธารณะชน เพื่อนำเสนอข้อมูลข้อค้นพบต่อสมาชิกภายในชุมชนเพื่อร่วมกันค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้สินภายในชุมชน และเพื่อสรุปบทเรียนการดำเนินงานระยะ 1 ปี เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานในระยะที่ 2

แผนการดำเนินงานระยะที่ 1 (1 ปี) ตั้งแต่ 1 กรกฎาคม 2548 ถึง 30 มิถุนายน 2549

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ระยะเวลา	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
1. เวทีเตรียมความพร้อมของทีมในพื้นที่	- เพื่อปรับฐานคิดของทีมทำงานในพื้นที่ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน - เพื่ออบรมหลักสูตรการเตรียมความพร้อมในการเข้าไปทำงานในพื้นที่เป้าหมาย	เดือนที่ 1 3 วัน	- ทีมทำงานในพื้นที่และทีมงานกลางมีความเข้าใจถึงกระบวนการทำงานไปในทิศทางเดียวกัน - ทีมทำงานในพื้นที่สามารถดำเนินงานในพื้นที่ได้อย่างมั่นใจ เมื่อผ่านเวทีนี้แล้ว - ตัวแทนทีมพื้นที่จำนวนพื้นที่ละ 1 คน เป็นทีมงานกลาง
2. เวทีสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในชุมชนบ้านดง จำนวน 2 ครั้ง	- เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับชาวบ้านในชุมชนถึงวัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน และให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับประสบการณ์ในการดำเนินการจัดการปัญหานี้ดินของชุมชนสมาชิก เพื่อ ค้นหาสมาชิกในชุมชนบ้านดงที่สนใจเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ - เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการในการจัดทำบัญชีครัวเรือนรับจ่าย เพื่อเตรียมความพร้อมให้กับสมาชิกในชุมชนบ้านดงในการจัดทำบันทึกบัญชี รายรับ-รายจ่ายของครัวเรือน	เดือนที่ 1-2 (2 ครั้ง)	- สมาชิกในชุมชนบ้านดงมีความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานและสนใจเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ - สมาชิกในชุมชนบ้านดงที่เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้มีความรู้และเห็นความสำคัญของการจัดทำบันทึกบัญชีรายรับ-รายจ่ายของครัวเรือน

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ระยะเวลา	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
3.เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดทำบัญชีครัวเรือนและวิเคราะห์ผลข้อมูล	เพื่อสร้างกลไกการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในพื้นที่เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนชุมชนบ้านดง	ทุกเดือน (12 เดือน)	- ทีมพื้นที่และสมาชิกภายในชุมชนเกิดทักษะในการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน - ทีมพื้นที่และสมาชิกภายในชุมชนทราบสถานการณ์และผลการดำเนินงานในพื้นที่ตนเอง - ได้ข้อมูลเกี่ยวกับภาวะหนี้สินของสมาชิกภายในชุมชน
4.เวทีวิเคราะห์ภาพรวมปัญหานี้สินของชุมชน	เพื่อติดตามและเชื่อมโยงข้อมูลเพื่อทราบสถานการณ์และผลการดำเนินงานในชุมชน	ทุก 3 เดือน รวม 4 ครั้ง	- ทีมกลางได้รับทราบถึงผลการดำเนินงานของแต่ละพื้นที่ - ทีมกลางและทีมพื้นที่ได้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงการดำเนินงาน - ทีมกลางและทีมพื้นที่ทราบถึงสถานการณ์หนี้สินภายในชุมชน - ข้อมูลภาพรวมสภาวะหนี้สินของชุมชน และข้อเสนอแนะเบื้องต้น เพื่อนำเสนอต่อสมาชิกของแต่ละชุมชน เพื่อรับฟังข้อคิดเห็น

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ระยะเวลา	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
5. เวทีเพื่อนำเสนอข้อมูลภาวะหนี้สินของชุมชนต่อสมาชิกภายในชุมชน	- นำเสนอข้อมูลข้อค้นพบต่อสมาชิกภายในชุมชนเพื่อร่วมกันค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหานี้สินภายในชุมชน - สรุปบทเรียนการดำเนินงานระยะ 1 ปีเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานระยะที่ 2	เดือนที่ 11	- สมาชิกในชุมชนเห็นทางออกในการจัดการปัญหานี้สินภายในชุมชนร่วมกัน - แนวทางในการดำเนินงานในระยะที่ 2
6. เวทีนำเสนอข้อมูลการศึกษาคู่ต่อสาธารณชน	- นำเสนอข้อมูลข้อค้นพบต่อสาธารณชนเพื่อรับฟังข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางในการแก้ไขปัญหานี้สินภายในชุมชน - สรุปบทเรียนการดำเนินงานระยะ 1 ปีเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานระยะที่ 2	เดือนที่ 12	

บทที่ 2

สภาพบริบททั่วไปของชุมชน

2.1 ประวัติชุมชน

ประวัติความเป็นมา

บ้านดง อำเภอสนปราชญ์ จังหวัดลำปาง เดิมตั้งขึ้นเป็นหมู่บ้าน เมื่อปี พ.ศ.2476 มีการปกครองรวมกับบ้านกาด หมู่ 1 ตำบลสนปราชญ์ ถึงอำเภอสนปราชญ์ อำเภอเกาะคา ผู้เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณนี้ในระยะแรกมีทั้งหมด 3 ครอบครัวคือ พ่อน้อยสุรินทร์ต้นตระกูลเรือนปานันท์ พ่อน้อยปลั่งนันทันตระกูลยะระณะ และพ่อน้อยปัญญาต้นตระกูลเมืองมูล ทั้ง 3 ครอบครัวย้ายมาจากจังหวัดเชียงราย ประมาณ 200 ปีมาแล้ว เพราะสมัยนั้นมีการรบกันฝ่ายที่พ่ายแพ้ก็ต้องอพยพหนีมาอยู่ในบริเวณนี้และญาติพี่น้องเชียงรายตามมาอยู่ด้วย เนื่องจากบริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำไร่ไถนา มีลำห้วยไหลผ่านและมีภูเขาล้อมรอบ สภาพพื้นที่เป็นพื้นที่ป่าเป็นดงและมีสัตว์ป่าจำนวนมาก

จนถึง พ.ศ. 2497 ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายอ้าย บุญมา มีความเห็นว่าจำนวนบ้านดงสมัยนั้นมีความหนาแน่น การปกครองไม่ทั่วถึงและการติดต่อสื่อสารกับบ้านกาดไม่สะดวก อย่างเช่นการไปร่วมงานประเพณีต่าง ๆ ในหมู่บ้านกาดชาวบ้านดงได้รับความยากลำบากในการเดินทาง ทางเดินเป็นทางลูกรังแคบ ๆ ต้องเดินทางผ่านป่าเขา ในฤดูฝนน้ำจะท่วมเส้นทางนี้ทำให้เดินทางไม่ได้ อีกทั้งมีความต้องการด้านงบประมาณจากทางราชการเพิ่มขึ้นจึงขอแยกหมู่บ้านออกมาจากบ้านกาดมาเป็นหมู่บ้านดงในปัจจุบัน ส่วนสาเหตุของชื่อหมู่บ้านดง เนื่องจากสภาพหมู่บ้านตั้งอยู่กลางป่าดงดิบ มีต้นไม้ปกคลุมหนาแน่น

สมัยนั้นเด็กนักเรียนต้องเดินไปเรียนที่โรงเรียนบ้านกาดซึ่งต้องเดินทางผ่านภูเขาหรือลัดทุ่งนาพอถึงฤดูฝนน้ำท่วมถนนขาด ชาวบ้านจึงขอตั้งโรงเรียนในหมู่บ้านเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2495 ใช้ชื่อว่าโรงเรียนบ้านดง โดยถือว่าเป็นโรงเรียนสาขาของโรงเรียนบ้านกาดแต่ด้วยความร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้านดงได้ช่วยกับพัฒนาการเรียนการสอน จนทำให้โรงเรียนมีชื่อเสียงขึ้น ทำให้มีเด็กจากบ้านกาดและบ้านไร่นิยมส่งลูกหลานมาเรียนที่โรงเรียนบ้านดงจำนวนมาก ตอนหลังจึงเปลี่ยนชื่อเป็น โรงเรียนไตรมิตรสามัคคี จนถึงปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. 2499 ชาวบ้านได้ช่วยกันสร้างสำนักสงฆ์ขึ้นบริเวณเนินเขาม่อนหินแก้ว และนิมนต์พระอินจันทร์ อมโร พร้อมด้วยสามเณร 1 องค์จากวัดในหมู่บ้านนาปราบ หมู่ที่ 3 ตำบลนาปางมาจำพรรษา ต่อมาชาวบ้านได้ร่วมมือกันสร้างกุฏิขึ้นและตั้งชื่อว่าวัดม่อนหินแก้ว และได้จดทะเบียนเป็นวัดพร้อมกับเปลี่ยนชื่อเป็นวัดชัยมงคลขึ้นในปี พ.ศ. 2541

หลังจากนั้นหมู่บ้านก็เริ่มพัฒนามาตามลำดับ โดยในปี พ.ศ. 2537 ชาวบ้านได้ติดต่อสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทจังหวัดลำปาง เพื่อขอทำถนนลาดยางได้สำเร็จ จากนั้นผู้ใหญ่กิ่งแก้วซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านในสมัยนั้นได้ไปติดต่อการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอเถิน ขอไฟฟ้าเข้าในหมู่บ้าน การไฟฟ้าส่วนภูมิ

ภาคอำเภอเงินจึงติดตั้งให้แบบไฟฟ้าภาคสมทบ โดยให้ชาวบ้านช่วยออกเงินหลังคาเรือนละ 300 บาท เพื่อเป็นค่าติดตั้งเสาไฟฟ้าและเดินสายไฟเข้าหมู่บ้าน บ้านดงจึงมีไฟฟ้าใช้ตั้งแต่นั้นเป็นมา

หมู่บ้านดงเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ลักษณะการตั้งบ้านเรือนจะอยู่รวมกันเป็นลักษณะครอบครัวขยาย ตามระบบเครือญาติ คนในหมู่บ้านดงส่วนใหญ่เป็นพี่น้องกันหมด มีบ้างที่เป็นคนข้างนอกเข้ามาอยู่แต่ได้มีการช่วยเหลือกันดีเสมือนเป็นคนในชุมชนเดียวกัน ปัจจุบันชุมชนบ้านดงมีประชากรจำนวน 153 หลังคาเรือน เดิมประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ แต่ปัจจุบันชาวบ้านออกไปทำงานต่างจังหวัดและต่างประเทศจำนวนมาก

จำนวนประชากรและครัวเรือน

จำนวนครัวเรือน	153	หลังคาเรือน
ประชากร	664	คน
ชาย	320	คน
หญิง	344	คน

ระดับการศึกษาของคนในหมู่บ้าน

ปริญญาโท	-	คน		
ปริญญาตรี	11	คน	กำลังศึกษาปริญญาตรี	2 คน
ปวช.	5	คน	ปวส.	- คน
มัธยมศึกษา	36	คน	ก่อนประถมศึกษา	56 คน
ประถมศึกษา	40	คน		
จำนวนผู้ไม่รู้หนังสือ	12	คน		

ด้านสาธารณสุข

บ้านดงมีอนามัยที่ให้บริการรักษาพยาบาลเบื้องต้นอยู่ 2 อนามัย คือ อนามัยบ้านไร่ กับ อนามัยนายาง แต่ชาวบ้านดงทุกคนนิยมไปใช้บริการที่อนามัยบ้านไร่มากกว่าเพราะระยะทางใกล้ที่สุด หากมีอาการหนักเกินกว่าที่อนามัยจะรักษาได้ก็ส่งเข้าโรงพยาบาลอำเภอสบปราบ

ส่วนการรักษาแบบแพทย์แผนโบราณ(หมอมือ)ยังคงมีอยู่ ใช้การรักษาโดยการเป่าตามบริเวณที่เจ็บป่วย บ้านดงมีหมอมือ 2 ท่าน คือ หมอวงศ์ มโนวรรณ จะรักษาเกี่ยวกับโรคกระดูก ขา-แขนหัก (กรณีที่ไม่รักษาที่โรงพยาบาลมาแล้วแต่ทางแพทย์ไม่สามารถรักษาได้นอกจากการตัดทิ้ง) ญาติจะพาคนป่วยมาให้ หมอวงศ์ รักษาให้ หมออีกท่านคือ หมอสนั่น เทพอด รักษาเกี่ยวกับโรคผิวหนัง

2.2 สภาพพื้นที่/สภาพแวดล้อมทั่วไป

สภาพภูมิศาสตร์

บ้านดง ม.2 ตำบลนายาง อำเภอสบปราบ เป็นหมู่บ้านหนึ่งของ ตำบลนายาง ในจำนวน 9 หมู่บ้าน ตั้งอยู่ที่ลาดชัน ระหว่างที่ราบชายเขาสูงสู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำวัง ภูมิประเทศมีลักษณะลุ่ม ๆ ดอน ๆ ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอสบปราบประมาณ 5 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากตัวจังหวัดลำปางประมาณ 60 กิโลเมตร

เขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติด	บ้านกาด หมู่ 1 ตำบลนายาง
ทิศใต้	ติด	เขตอำเภอเถิน
ทิศตะวันออก	ติด	บ้านไร่ หมู่ 8 ตำบลนายาง
ทิศตะวันตก	ติด	อำเภอสี จังหวัดลำพูน

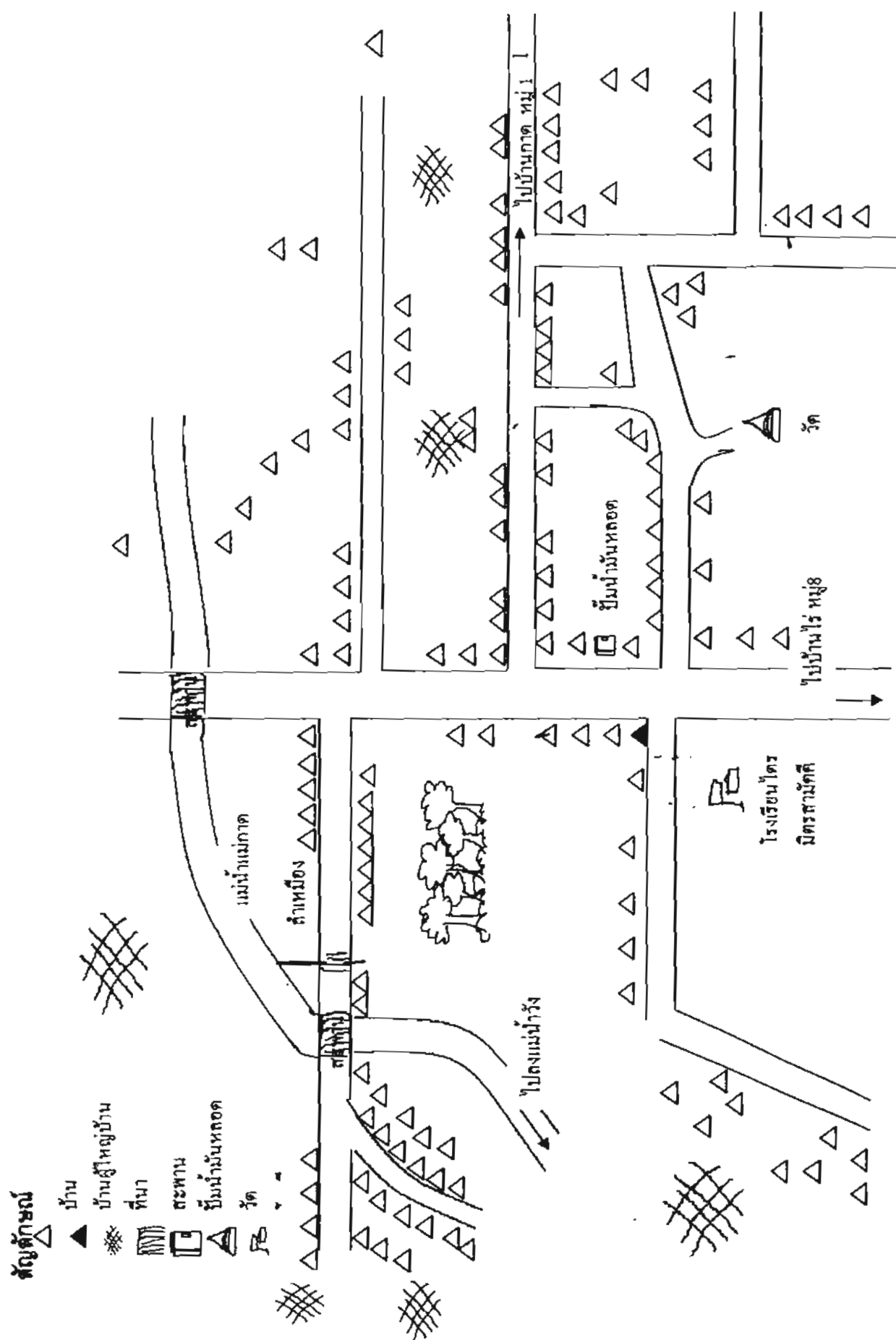
การคมนาคม

จากหมู่บ้านดงถึงที่ว่าการ อ.สบปราบ มีระยะทาง 5 กิโลเมตร อยู่ห่างจากตัวจังหวัดลำปางประมาณ 60 กิโลเมตร การเดินทางจากที่ว่าการอำเภอสบปราบเข้าไปยังหมู่บ้านดง สามารถเดินทางตามทางหลวงหมายเลข 1 สายสบปราบ-เถินเป็นระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร แยกเข้าทางขวามือไปอีกประมาณ 3 กิโลเมตร ถนนทางเข้าหมู่บ้านเป็นถนนลาดยางสลับกับถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก และในหมู่บ้านดงมีรถตู้ของคนในหมู่บ้านวิ่งรับส่งผู้โดยสารจากหมู่บ้านไปในตัวเมืองลำปางทั้งหมด 3 คัน ออกจากหมู่บ้านประมาณ 07.30-08.00 นาฬิกา กลับเข้ามาในหมู่บ้านเวลา 14.00 นาฬิกา อัตราค่าโดยสาร 30 บาทต่อเที่ยว และบริเวณที่ตั้งของบ้านดงยังมีถนนที่เชื่อมต่อกับหมู่บ้านอื่น ๆ โดยรอบ

ลักษณะสภาพพื้นที่

สภาพพื้นที่ทั่วไปของหมู่บ้าน เป็นที่ลาดชันระหว่างที่ราบเชิงเขาสูงสู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำวังสภาพดินเป็นดินมีกรวดทรายปน ลักษณะการตั้งของบ้านเรือน มีการปลูกสร้างบ้านเรือนเรียงรายสองข้างทางตามถนนและตามซอยแยกจากถนนหมู่บ้าน ด้านหลังจะติดกับทุ่งนาที่ติดต่อกันเป็นพื้นที่เดียวกันบ้านเรือนมีการปลูกสร้างหลายลักษณะ ส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้ได้ทุนสูงทำครัวบนเรือน บางบ้านมีฐานะดีจะสร้างบ้านสองชั้นครึ่งตึกครึ่งไม้ ทำครัวด้านล่าง ถ้าบ้านไหนค้าขายจะสร้างบ้าน 2 ชั้น ชั้นล่างเทพื้นด้วยซีเมนต์สำหรับวางของขาย ชั้นบนเป็นไม้สำหรับเป็นที่หลับนอน อาจจะมีบ้าน 2-3 หลังอยู่ในบริเวณรั้วเดียวกัน ซึ่งเป็นญาติพี่น้องกันทั้งหมด

หมู่บ้านดง หมู่ 2 ตำบลนาขาง อำเภอสนปราช จังหวัดลำปาง

ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการ และระบบกรรมสิทธิ์ พื้นดิน

สภาพพื้นที่ทั่วไปเป็นที่ลาดชันระหว่างที่ราบเชิงเขาสูงสู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำวัง สภาพดินเป็นดินมี
กรดทรายปน ด้านการถือครองที่ดินชาวบ้านส่วนใหญ่มีการถือครองที่ดินโดยมีเอกสารสิทธิ์ที่ดิน
ประเภท นส.3 การถือครองที่ดินจะสืบทอดกันในระบบครอบครัว

พื้นน้ำ

บ้านดงมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติ 2 แหล่ง คือ อ่างเก็บน้ำแม่กาต และอ่างเก็บน้ำแม่ท่าย ซึ่งอ่าง
เก็บน้ำแม่ท่ายอยู่บริเวณท้ายหมู่บ้าน สร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2537 โดยรับน้ำจากคอยผาปก น้ำจากอ่าง
เก็บน้ำแม่ท่ายจะถูกปล่อยส่งผ่านคลองส่งน้ำคอนกรีตเข้าหมู่บ้าน เพื่อใช้ในการเพาะปลูกโดยเฉพาะ
ทำนา ทำสวน และยังนำไปใช้ทำประปาหมู่บ้านเพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภค

อ่างเก็บน้ำแม่ท่ายช่วยให้ชาวบ้านดงมีน้ำใช้ตลอดปีและยังได้ใช้ประโยชน์ด้านการประมงโดย
ชาวบ้านได้ขอพันธุ์ปลาจากกรมประมงมาเลี้ยงในอ่างเก็บน้ำแม่ท่าย เมื่อปลาโตเต็มที่จะมีการเปิด
ประมงการจับปลาโดยคณะกรรมการหมู่บ้านดงเพื่อนำเงินมาพัฒนาหมู่บ้านต่อไป ส่วนอ่างเก็บน้ำแม่
กาตซึ่งไหลมาจากคอยม่อนกลางเข้าสู่อ่างเก็บน้ำแม่กาตในหมู่บ้านกาตไหลผ่านบ้านกาตและบ้านดง
เพื่อใช้ในการทำนาทำสวนนอกจากนี้ในหมู่บ้านดงยังมีบ่อน้ำสาธารณะอีก 4 บ่อ เพื่อใช้ในการอุปโภค
บริโภคและมีการขุดบ่อน้ำตื้นไว้ใช้ส่วนตัว

ป่าไม้และป่าชุมชน

บ้านดงมีพื้นที่ทั้งหมด 16,776 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ทำการเกษตรและที่พักอาศัย 6,784 ไร่ที่เหลือ
เป็นพื้นที่ป่าชุมชน 9,992 ไร่ ป่าชุมชนนี้อยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ดันไม้ป่าชุมชนส่วนใหญ่เป็นต้น
เต็ง ต้นรัง ต้นไผ่และต้นสัก ป่าเหล่านี้เป็นแหล่งอาหารตามฤดูกาลเช่น หน่อไม้ เห็ด ฯลฯ

2.3 ด้านการปกครองระเบียบกฎเกณฑ์ของชุมชน

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2476 – ปัจจุบัน รวม 77 ปี บ้านดงมีผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน) ที่ปฏิบัติหน้าที่ปกครองลูกบ้านมาแล้วทั้งหมด 10 ท่าน ดังนี้

พ.ศ. 2476 – 2481	นายมูล	เมืองสุข
พ.ศ. 2481 – 2488	นายหมื่น	โสอิน
พ.ศ. 2488 – 2500	นายปิ่น	ใจดี

(พ.ศ. 2497 ได้แยกการปกครองออกจากบ้านกาดเป็นหมู่บ้านดง หมู่ 2 ตำบลนากลาง)

พ.ศ. 2500 – 2503	นายน้อง	บุญมา
พ.ศ. 2503 – 2522	นายอ้วน	บุญมา
พ.ศ. 2522 – 2529	นายดา	บุญมา
พ.ศ. 2529 – 2537	นายกิงแก้ว	บุญมา
พ.ศ. 2537 – 2538	นายบุญยงค์	วงศ์ดา
พ.ศ. 2538 – 2543	นายจำปี	แก้วที่สุด
พ.ศ. 2543 – ปัจจุบัน	นายหลาน	วงศ์กา

มีการเลือกตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อทำหน้าที่ในการบริหารกิจกรรมต่าง ๆ ของหมู่บ้าน บ้านดงมีสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล 2 คน คือ นางวิไลวรรณ เทพอด และ นายพรชัย อุดกันทา มีผู้ใหญ่บ้าน 1 คน และแยกหมวดต่าง ๆ เป็น 5 หมวด เพื่อกระจายการปกครองและแบ่งหน้าที่กันทำงาน โดยมีหัวหน้าหมวด 1 คน รองหัวหน้าหมวด 1 คน เมื่อมีงานในหมู่บ้าน หัวหน้าหมวดต้องเป็นผู้รับผิดชอบและดูแลในแต่ละหมวดของตนเอง

นอกจากนี้บ้านดงยังมีผู้นำตามธรรมชาติที่ชาวบ้านได้ให้ความเคารพนับถืออีกหลายท่าน คือ นายดา บุญมา อดีตผู้ใหญ่บ้านที่ทำงานด้วยความเสียสละเพื่อบ้านดงมาตลอด , นายอินแก้ว เรือนปานนท์ ทำงานด้วยความซื่อสัตย์และเสียสละเพื่อส่วนร่วม มีอัธยาศัยดีชาวบ้านจึงให้ความเคารพเป็นอย่างมาก , หมอวงศ์และหมอลั่น เป็นหมอเมืองที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือและนำลูกหลานที่เจ็บป่วยมารักษา

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและกลุ่มชุมชน

1. ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

บ้านดงมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติค่อนข้างสูงเพราะบรรพบุรุษเป็นเครือญาติกัน เหมือนเป็นครอบครัวใหญ่ที่คอยช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันมาตลอด ชาวบ้านมีความรักใคร่กัน มีการดูแลทุกข์สุขและมีความสามัคคีกลมเกลียวกัน เวลาทำมาหากินมีการเอามือเอาร่างกัน

2. การจัดความสัมพันธ์และการจัดการกลุ่ม

บ้านดงมีการรวมกลุ่มทั้งที่เกิดจากการจัดตั้งของหน่วยงานราชการและที่หมู่บ้านจัดตั้งขึ้นเอง เพื่อดำเนินกิจกรรมร่วมกันและนำประโยชน์จากกิจกรรมนั้นมาเป็นประโยชน์แก่ตนเองและครอบครัว โดยผู้นำและสมาชิกในกลุ่มจะร่วมปรึกษารื้อหรือกัน ร่วมวางแผน ดำเนินงาน และร่วมแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

3. ปัญหาความขัดแย้งและการช่วยเหลือกัน

เมื่อเกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นในหมู่บ้านชาวบ้านจะร่วมกันหาทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน เช่น ในยามที่เกิดการสูญเสียของสมาชิกภายในหมู่บ้าน มีการรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มฌาปนกิจ มีสมาชิกทุกครัวเรือนสมัครเป็นสมาชิกด้วยความเต็มใจ และเมื่อพบว่าค่าใช้จ่ายในงานศพสูงเกินไปจึงมีการหาทางออกเพื่อเป็นการช่วยลดภาระของเจ้าภาพลง เช่น ช่วยกันสร้างปราสาทเองโดยไม่ต้องเสียค่าแรงงาน เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีการช่วยเหลือกันในด้านแรงงานในการผลิตรวมทั้งงานประเพณีต่าง ๆ โดยทุกคนจะไปร่วมงานด้วยความเต็มใจและมีการแบ่งหน้าที่ตามความถนัดของแต่ละคน

ระเบียบ ข้อปฏิบัติ กฎเกณฑ์ของชุมชน

การสร้างระเบียบ ข้อปฏิบัติ กฎเกณฑ์ของชุมชนได้ผ่านเวทีพูดคุยปรึกษาหารือ วิเคราะห์ผลดีผลเสียที่จะเกิดขึ้น และต้องได้รับการยอมรับจากคนในหมู่บ้าน จึงออกเป็นกฎระเบียบที่บังคับใช้ในหมู่บ้าน

ระเบียบการจัดการเหมืองฝาย

1. เจ้าของนาทุกคนต้องยอมรับและปฏิบัติตามกฎระเบียบ
2. หากเกิดกรณีลักเปิดน้ำเข้าที่นาของตนขึ้น บุคคลนั้นจะถูกกล่าวตักเตือนในที่ประชุม
3. หากครัวเรือนใดไม่ส่งสมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมขุดลอกเหมืองฝายจะถูกปรับเป็นเงิน 100 บาท

ระเบียบการจัดการป่าไม้

1. กรณีที่มีคนตั้งครอบครัวใหม่ อนุญาตให้ตัดได้ครั้งละไม่เกิน 3 ต้น ส่วนคนที่รื้อบ้านเก่าเพื่อสร้างบ้านใหม่ คณะกรรมการจะพิจารณาจากการทำงานเพื่อส่วนร่วมและต้องมีฐานะยากจนจริง ๆ จะอนุญาตให้ตัดไม้มาสร้างบ้านได้
2. หากใครลักลอบตัดไม้จะต้องถูกปรับเป็นเงิน 500 บาทต่อต้น และนำไม้ทั้งหมดมาเก็บไว้ที่วัด ถ้าไม่ยอมจะถูกตัดออกจากการเป็นสมาชิกของหมู่บ้านและไม่ให้ใช้น้ำจากแหล่งน้ำในหมู่บ้าน

ระเบียบงานศพ

1. หากงานศพได้มีการเลี้ยงเหล้า คนในหมู่บ้านจะไม่ไปช่วยงานเจ้าภาพ และเจ้าภาพจะถูกตัดออกจากการเป็นสมาชิกมาปนกิจเป็นเวลา 5 ปี หากชาวบ้านที่ต้องการดื่มเหล้าต้องดื่มห่างจากบ้านที่จัดงานศพ 3 หลัง และมีการทำบุญชื้อรายรับรายจ่ายไว้

2.4 ศาสนา วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี

ชาวบ้านดงนับถือศาสนาพุทธ วัดจึงเป็นศูนย์รวมของคนในหมู่บ้าน ทั้งการมาร่วมทำบุญ ฟังเทศน์ และการประชุม ซึ่งชาวบ้านจะมาพร้อมเพรียงกันทั้งชายและหญิง

ด้านความเชื่อของคนบ้านดงเนื่องจากชาวบ้านดงตั้งถิ่นฐานใกล้เขตธรรมชาติ ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติมาตลอด ชาวบ้านจึงมีความสัมพันธ์และเคารพนับถือสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกปักรักษาคุ้มครองชาวบ้านดงให้อยู่เย็นเป็นสุขมาตลอด

คนในหมู่บ้านดงนับถือเจ้าพ่อทั้งหมด 8 องค์ คือ เจ้าพ่อจันทร์ดีบุรี เจ้าพ่อแก้วมั่ง เจ้าพ่อผาแดง เจ้าพ่อผาปก เจ้าพ่อทับม่วง เจ้าพ่อซ้อมือเหล็ก เจ้าพ่อโก่งกะ และเจ้าพ่อหลังหมุ่ม

พอลถึงเดือน 5 (นับตามเดือนแบบสมัยก่อน หรือตรงกับเดือนกุมภาพันธ์) บ้านดงจะมีการเลี้ยงเจ้าพ่อซึ่งปฏิบัติติดต่อกันมาทุกปี โดยชาวบ้านจะช่วยกันทำความสะอาดหมู่บ้านและทำการประชุมว่าต้องใช้ไก่หมวดละ 5 กิโลกรัม พอลถึงวันเลี้ยงมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบของแต่ละหมวด พอลถึงเวลา 08.00 น. ผู้ใหญ่บ้านจะให้แต่ละหมวดจับสลากว่าใครจะได้เป็นหัวหมวดคนใหม่ ส่วนหัวหมวดเก่าก็จะหมดวาระหลังงานเลี้ยงเจ้าพ่อผ่านไป ส่วนคนเฒ่าคนแก่ทำหน้าที่จัดเตรียมขันที่ใช้เลี้ยงเจ้าพ่อ ขันที่ใช้เลี้ยงต้องมีทั้งหมด 11 ขัน ใส่ดอกสีขาวหมด มีขันใหญ่ 1 ขัน มีไก่ 8 ตัว ไก่สีขาว 2 ตัว ส่วนขันเล็กจะมีไก่อยู่ขันละ 1 ตัว , ขันสี่ละลือ ซอชิง 1 ขัน

พอลถึงเวลา 09.00 น. คนเฒ่าคนแก่จะเริ่มจ้อย ซอ ย้า หาเจ้าพ่อเพื่อเชิญมาเข้าทรง ต้องเตรียมหมฺมาไว้เพื่อให้สำหรับม้าของเจ้าพ่อกิน ถึงเวลาที่เจ้าพ่อจะมาชาวบ้านจะรู้เนื่องจากจะเริ่มมีลงพืดแสดงว่าเจ้าพ่อมาแล้ว คนแก่จะจ้อย ซอ อย่างสนุกสนาน พอเจ้าพ่อเข้าร่างทรงก็จะขึ้นมานบนหอ คนเฒ่าคนแก่จะถามเจ้าพ่อเกี่ยวกับบ้านเมืองและฝนจะตกดีหรือไม่ หลังจากนั้นใครอยากถามก็ให้นำกล้วยดอก

ไม้ธูปเทียนมาถวาย บางคนถามว่าปีนี้จะไปคัดเลือกทหารจะได้เป็นหรือไม่ บางคนถามเรื่องลูก-สามี ที่ไปทำงานต่างประเทศ บางคนถามถึงโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ บางคนขอน้ำมนต์ไปดื่มเพราะเชื่อว่าจะทำให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บ พอไม่มีใครสอบถามอะไรแล้วจะมีการพ้อนรำถวายและจะนำไปมาทำอาหารเลี้ยงคนที่มาร่วมงาน ถือเป็นการเจริญพิธีและแยกย้ายกันกลับบ้าน

พอถึงสงกรานต์จะมีคนนำหัวหมูไปเลี้ยงแก่บนเจ้าพ่อ เพราะคนที่จะออกไปทำงานต่างจังหวัด ต้องมานบนเจ้าพ่อให้คุ้มครอง ส่วนคนที่ไปทำงานต่างประเทศต้องบนหมูไว้ 1 ตัว เมื่อกลับมาบ้านต้องมาบนบน ส่วนคนที่ทำงานตามต่างจังหวัดจะเลี้ยงตอนต้นปีช่วงเดือนมกราคม ซึ่งประเพณีเหล่านี้ได้ทำสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

แม้ว่าประเพณีการเลี้ยงเจ้าพ่อของบ้านดงยังคงปฏิบัติกันมาอยู่แต่ก็มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมบ้าง จากการปฏิบัติด้วยความเชื่อ "ความศรัทธา ความเคารพนับถือ" กลายมาเป็นการเลี้ยงเพื่อความสนุกสนาน เป็นการเลี้ยงฉลองเพื่อแสดงถึงความมีหน้ามีตา มีฐานะของบางคน ดังนั้นแม้ประเพณีเหล่านี้ยังคงมีอยู่ในปัจจุบันแต่ความหมายที่แฝงอยู่ในพิธีกรรมนั้นได้แปรเปลี่ยนไปตามค่านิยมและสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป

ส่วนของงานเทศกาลต่าง ๆ ของคนบ้านดงจากเดิมที่เคยมีการเลี้ยงสุราอาหารในงานบวช , งานศพ , งานแต่งงาน จะมีการดื่มหมู วัว ควาย ครั่งละหลาย ๆ ตัวเพื่อนำมาเลี้ยงชาวบ้านและญาติพี่น้องบ้านอื่นตั้งแต่วันเตรียมงานจนถึงวันเก็บ รวม 3-5 วัน ทุกงานต้องมีการเลี้ยงสุราทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท และมีการเล่นการพนัน ซึ่งนอกจากเป็นการทำผิดกฎหมายแล้วยังเป็นความสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายที่เป็นภาระหนักของเจ้าภาพ ซึ่งผลของการจัดกิจกรรมที่เกินความจำเป็นกลายเป็นความฟุ่มเฟือย

หลังจากนั้นบ้านดงได้มีโอกาสดำเนินงานวิจัยโครงการ การจัดระเบียบสังคมบ้านดง เมื่อปี พ.ศ 2545 ทำให้บ้านดงได้มีการปรับเปลี่ยนค่านิยมบางอย่างในงานศพ คือ การเลิกเล่นการพนัน จึงมีการจัดระเบียบสังคมของบ้านดงที่ไม่ได้เป็นการเปลี่ยนแปลงความเชื่อหรือพิธีกรรมใดใด แต่เป็นการปรับปรุงแก้ไขพร้อมสร้างค่านิยมที่ถูกต้องในชุมชนด้วยความร่วมมือร่วมใจของคนบ้านดงทั้งหมด

2.5 สภาพเศรษฐกิจและการทำมาหากิน ด้านเศรษฐกิจ

ร้อยละ 94 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม รองลงมารับจ้าง ค้าขาย การลงทุนส่วนใหญ่เป็นภาคเกษตรกรรม เช่นการเลี้ยงสัตว์ การทำนาทำสวน และปัจจัยการผลิตโดยมากเป็นปัจจัยการผลิตที่ซื้อหามาภายนอกชุมชนซึ่งมีราคาแพง การจัดการผลผลิตบ้านดงไม่มีตลาดที่เป็นแหล่งรับซื้อสินค้าส่วนใหญ่จะใช้วิธีการแลกเปลี่ยนสิ่งของที่ผลิตได้ในครอบครัว การใช้แรงงานส่วนใหญ่ใช้แรงงานภายในครัวเรือน และแรงงานภายในชุมชน มีการแลกเปลี่ยนแรงงานกัน มีส่วนน้อยที่ใช้การจ้างงาน การสนับสนุนขององค์กรภายนอกชุมชนยังไม่ปรากฏชัดเจน

สภาพปัญหาของชุมชน

ปัญหาสำคัญที่ชุมชนประสบอยู่คือปัญหาด้านเศรษฐกิจ ในอดีตชาวบ้านดงมีรายได้น้อย มีการผลิตเพื่อยังชีพทำให้มีข้าวเพียงพอต่อการบริโภคตลอดปีและยังพอเหลือนำมาขายได้อีกด้วย แต่ปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปชาวบ้านเริ่มรับวัฒนธรรมการบริโภคและค่านิยมที่ฟุ้งเฟ้อเข้ามาในหมู่บ้าน รายรับจึงไม่เพียงพอกับรายจ่ายที่มากขึ้น ทุกวันชาวบ้านส่วนใหญ่มีหนี้สินเพิ่มขึ้น ปัญหารายได้ไม่พอกับรายจ่ายเป็นปัญหาที่ชุมชนพยายามหารูปแบบแก้ไข ปัจจุบันได้มีการสำรวจหนี้สินของบ้านดงพบว่า มีหนี้สินรวมทั้งหมด 16,774,362 บาท โดยมีแหล่งเงินกู้ภายใน 4,104,000 บาท และแหล่งเงินกู้ภายนอก 12,670,362 บาท การหาแนวทางการชำระหนี้ยังไม่ชัดเจน ชุมชนยังขาดอาชีพเสริมที่ทำรายได้แน่นอน รายได้จากอาชีพภาคเกษตรอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะชำระหนี้ให้หมดไปได้

สินค้าหลักของหมู่บ้าน

ครึ่ง ถั่วลิสง กระเทียม

การประกอบอาชีพของคนในหมู่บ้าน

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลักคือ 143,ครัวเรือน รองลงมาคืออาชีพค้าขาย 6 ครัวเรือน และประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป 4 ครอบครัว บางครอบครัวอาจจะทำนาและรับจ้างควบคู่กันไป ด้วย หรือบางครอบครัวที่มีอาชีพทำนามีการเลี้ยงวัว หมู ไก่ ด้วยเช่นกัน ส่วนผลผลิตทางการเกษตร ได้แก่ ถั่วลิสง ,ข้าวโพด,มะเขือเทศ ซึ่งได้ผลผลิตดีพอสมควรแต่ประสบปัญหาด้านการตลาด ซึ่งส่วนใหญ่เป็นหัวหน้าครอบครัวที่มีอาชีพทำนามากที่สุด ส่วนประชากรวัยหนุ่มสาวและวัยแรงงานจะไปขายแรงงานที่ต่างจังหวัดและต่างประเทศคิดเป็นร้อยละ 70 ของประชากรวัยหนุ่มสาวทั้งหมด

ปฏิทินชุมชนด้านการประกอบอาชีพของชาวบ้านคง

เดือน อาชีพ	ม.ค	ก.พ	มี.ค	เม.ย	พ.ค	มิ.ย	ก.ค	ส.ค	ก.ย	ต.ก	พ.ย	ธ.ค
หัตถกรรม												
นา												
ถั่วลิสง	●	●			●	●	●				●	
ทุเรียน	●	●										
งั่ว (วัว)												●
ของป่า												
ไม้									●	●		
ไม้แดง			●	●								
ค										●		
หวาน			●	●								
รัง			●	●								●
รับจ้างทั่วไป												
รับจ้างภายในชุมชน	●	●						●	●	●		
โรงงานอาหารสัตว์												
จ้างภายนอกชุมชน												
โรงงานแปรรูปไม้												
โรงงานพลาสติก												
โรงงานเซรามิค												
รับหมาก่อสร้าง	●	●						●	●	●		
อาชีพอื่นๆ												
เก็บเกลือสำหรับรูป	●										●	●
ค้าขาย	←											

การรวมกลุ่มในชุมชนบ้านดง

กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)

หน่วยงานสาธารณสุขได้คัดเลือกชาวบ้านให้ทำหน้าที่เป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน โดยให้ได้รับการอบรมถ่ายทอดความรู้ตามที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด ต่อจากนั้นก็ทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำสถานีอนามัยบ้านไร่ หมู่ที่ 8 ตำบลนายาง โดยมีหน้าที่ดำเนินการได้แก่ การรักษาสุขภาพอนามัยเบื้องต้นให้แก่คนในหมู่บ้าน การชั่งน้ำหนักวัดส่วนสูงเด็กก่อนวันเรียน เพื่อค้นหาเด็กที่เป็นโรคขาดสารอาหาร การสำรวจลูกน้ำยุงลายเป็นต้น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านดงมีทั้งหมด 13 คน ปัจจุบันมีนางทองเพ็ญ จันทร์หมุดเป็นประธานอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านดง

กลุ่มแม่บ้าน

เป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นโดยสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสนมปราบ กิจกรรมในหมู่บ้านเมื่อมีงานประเพณีหรืองานบุญต่าง ๆ ของชาวบ้านดง กลุ่มแม่บ้านจะเป็นกลุ่มที่ทำอาหาร จัดดอกไม้ ประธานกลุ่มแม่บ้านคนปัจจุบันคือ นางสุพรรณ แก้วที่สุด มีสมาชิกเป็นแม่บ้านทั้งหมดไม่ได้ออกไปทำงานประจำนอกหมู่บ้าน ปัจจุบันแม่บ้านได้รวมตัวกันเย็บผ้าส่งโรงงานในกรุงเทพฯ การตัดเย็บเสื้อผ้านั้นจะอาศัยการถ่ายทอดวิธีการตัดเย็บจากแม่บ้านที่ตัดเป็น จะสอนให้กับคนที่ตัดไม่เป็น ทำให้เป็นการรวมกลุ่มที่อาศัยศักยภาพของคนในชุมชนเองเพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้น

กลุ่มฌาปนกิจ

กลุ่มฌาปนกิจเป็นการรวมกลุ่มของชาวบ้านในหมู่บ้านและหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลนายาง ก่อตั้งมานานแล้วตั้งแต่สมัยที่รวมอยู่กับหมู่บ้านกาด โดยมีวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานคือ เพื่อแก้ปัญหาเรื่องเงินค่าใช้จ่ายในงานศพของเจ้าภาพ ทำให้สามารถนำเงินไปจัดพิธีกรรม ซื้อวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ และเลี้ยงแขกผู้มาร่วมงานพิธีฌาปนกิจ การจัดกิจกรรมมีรูปแบบวิธีการที่แน่นอนและจัดทำในลักษณะงานประจำ มีการพัฒนาวิธีการทำงานของคณะกรรมการการกำหนดกฎระเบียบกติกา เพื่อให้เหมาะสมและสะดวกในการดำเนินงานโดยการเรียกเก็บเงินเมื่อมีคนเสียชีวิตในหมู่บ้าน หัวหน้าหมวดจะเรียกเก็บเงินครัวเรือนละ 100 บาท ในกรณีคนในหมู่บ้านอื่นของตำบลนายางเสียชีวิตจะเรียกเก็บเงินไม่เท่ากัน เช่น 50 บาท ส่วนหมู่บ้านอื่นที่เหลือของตำบลนายางจะเรียกเก็บเงินจากครัวเรือนบ้านดงครัวเรือนละ 10 บาท ตั้งแต่ปี 2546 บ้านวัฒนาและบ้านใหม่วัฒนาของตำบลสนมปราบได้ขอเข้าร่วมเป็นสมาชิกฌาปนกิจ โดยให้เรียกเก็บจากครัวเรือนบ้านดงครัวเรือนละ 20 บาท ในกรณีมีคนในหมู่บ้านวัฒนาและหมู่บ้านใหม่วัฒนาเสียชีวิต ดังนั้นญาติผู้เสียชีวิตจะได้รับเงินทั้งหมดประมาณ 30,000 บาท นอกจากนั้นยังมีการทำบุญส่วนตัวของผู้มาร่วมงาน เรียกว่า ทำบุญสำหรับ ชาวบ้านยังได้ร่วมออกแรงด้วยความ

เต็มใจในการช่วยกันทำงาน เช่น การทำโรงศพ การทำดอกไม้ตักแต่งหน้าโรงศพ การทำปราสาทศพ การประกอบอาหารเลี้ยงแขก เป็นต้น โดยเชื่อว่า การช่วยเหลืองานนี้จะได้บุญกุศลและเมื่อบ้านตนเองมีงานก็จะมีคนมาช่วยงานบ้านตนเองด้วย

กลุ่มออมทรัพย์

การจัดกิจกรรมการออมและการกู้ยืมเงินของสมาชิก เป็นการรวมตัวกันเพื่อแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจของคนในหมู่บ้าน การก่อตั้งกลุ่มเริ่มแรกเมื่อประมาณปี พ.ศ.2529 เป็นการก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์ของกลุ่มหนุ่มสาว เพื่อให้เห็นคุณค่าของการเก็บออมเงินยามมีปัญหาทางเศรษฐกิจ เช่น ขาดกำลังทรัพย์ในการซื้ออุปกรณ์การเรียนก็สามารถกู้ยืมเงินได้ โดยเริ่มให้สมาชิกออมเงินคนละ 5 -10 บาท เมื่อการดำเนินงานเป็นไปได้อย่างเรียบร้อยดี พ่อหลวงกิ่งแก้ว บุญมา (ผู้ใหญ่บ้านขณะนั้น) ได้เห็นประโยชน์ของการออมเงิน ประกอบกับชาวบ้านไม่มีเงินเก็บไว้ใช้เมื่อยามเจ็บป่วยหรือต้องให้เงินในยามฉุกเฉิน ทำให้ต้องไปกู้หนี้ยืมสินจากคนฐานะดีในหมู่บ้านซึ่งมีจำนวนน้อยมาก ทำให้เกิดการรวมตัวตั้งกลุ่มออมทรัพย์ของหมู่บ้านขึ้นมา โดยเริ่มแรกเก็บคนละ 10 บาท ขึ้นไปจนปัจจุบันเก็บคนละ 100 – 1,000 บาท เมื่อกลุ่มหนุ่มสาวที่เป็นแกนสำคัญของกลุ่มออมทรัพย์เดิมออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน กลุ่มดังกล่าวจึงเล็กลงไป

ปัจจุบันกลุ่มออมทรัพย์ของหมู่บ้านคงมีทั้งหมด 3 กลุ่ม แต่ละกลุ่มจะมีกฎเกณฑ์ของการออมและการกู้ยืมแตกต่างกันไป มีเงินหมุนเวียนประมาณ 50,000 – 1,000,000 บาท

กองทุนในชุมชน

1. กองทุนเงินล้าน
2. กลุ่มออมทรัพย์
3. กลุ่มให้อ่างเก็บน้ำแม่ทวย
4. กลุ่มเลี้ยงวัว
5. กลุ่มแม่บ้าน
6. กองทุนหมุนเวียน
7. กลุ่มแม่บ้าน
8. กข.คจ
9. กลุ่มปะปา
10. กองทุนป๋อ (ศูนย์เด็ก)

การบริหารจัดการกองทุน

มีการออมเงินเพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียน เช่น กลุ่มออมทรัพย์จะมีการเก็บเงินเดือนละ 100 บาท ต่อครอบครัว และมีการแบ่งผลประโยชน์ร่วมกันโดยให้สมาชิกถือหุ้นในกลุ่มได้สูงสุดคนละ 10 หุ้น โดยจะแบ่งเงินปันผลให้แก่สมาชิกในวันสิ้นปี

➤ โครงการของหมู่บ้านประจำปี 2544 - 2548

1. โครงการคลองตาช (พ.ศ. 2544)
2. โครงการศูนย์ฝึกอาชีพ สนับสนุนโดย อบต.น่ายาง (พ.ศ. 2545)
3. โครงการถนนคอนกรีตเสริมเหล็กในหมู่บ้าน (พ.ศ. 2545)
4. โครงการวิจัย "ลดเหล้าในงานศพ" (พ.ศ. 2545)
5. โครงการขุดคงค์พตวันภัยยาเสพติด (พ.ศ. 2545)
6. โครงการส่งเสริมการตัดเย็บเสื้อผ้า (พ.ศ. 2548)
7. โครงการทอส่งน้ำจากอ่างแม่ท่ายสู่ห้วยแม่กาด (พ.ศ. 2548)

บทที่ 3

ผลการดำเนินงาน

ผลการดำเนินงานระยะที่ 1 (ตั้งแต่ 1 กรกฎาคม 2548 ถึง 30 มิถุนายน 2549)

จากการดำเนินงานในพื้นที่บ้านดงมาครบ 1 ปี ทีมพื้นที่ได้ดำเนินงานในพื้นที่ตามแผนงานที่กำหนดไว้โดยมีทีมกลางหนุนเสริมกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์ภาพและเงื่อนไขปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการศึกษาและพัฒนาที่ดินของชุมชนบ้านดงและเพื่อหารูปแบบ/วิธีการในการจัดการและปรับโครงสร้างที่ดินของชุมชนบ้านดงอย่างมีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาที่ดินอย่างยั่งยืน ซึ่งผลการดำเนินงานตลอด 1 ปีที่ผ่านมาตามแผนงานมีรายละเอียดดังนี้

3.1 สรุปการดำเนินกิจกรรมตามแผนกิจกรรม

กิจกรรมที่ 1 เวทีเตรียมความพร้อมของทีมในพื้นที่

เวทีเตรียมความพร้อมของทีมในพื้นที่ จากที่ทีมกลางได้จัดให้มีเวทีอบรมเตรียมความพร้อมเพื่อเพิ่มทักษะนักวิจัย 3 วัน 2 คืน ทีมกลางได้ทำการสำรวจความคิดเห็นของทีมพื้นที่โดยใช้แบบประเมินความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นทั้งก่อนและหลังการอบรม

ผลการประเมินพบว่า ก่อนการเข้าร่วมอบรม ชาวบ้านส่วนใหญ่คิดว่างานวิจัยเพื่อท้องถิ่นคือการค้นหาปัญหาแล้วหาทางแก้ไข และทำให้ชาวบ้านรู้จักตนเอง ที่สำคัญชาวบ้านคิดว่างานวิจัยจะทำให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ความคาดหวังที่จะได้รับการเข้าร่วมการอบรมในครั้งนี้ คือ อยากได้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับงานวิจัยเพื่อนำไปปฏิบัติได้จริงในพื้นที่ ,อยากได้ทางออกของปัญหานี้สิน,ได้แลกเปลี่ยนวิธีคิด ประสบการณ์กับนักวิจัยพื้นที่อื่น ๆ ,ได้เครื่องมือที่จะนำไปทำงานในชุมชน รวมทั้งการวิเคราะห์ข้อมูลด้วย แต่ที่สำคัญที่สุดที่ทุกคนอยากได้คือ อยากให้เกิดจิตสำนึกในชุมชน และนำไปสู่การปรับพฤติกรรมของคนในชุมชนต่อการใช้ชีวิตเพื่อให้หลุดหรือลดจากปัญหานี้สิน

ส่วนผลการประเมินหลังการอบรมชาวบ้านมองภาพงานวิจัยได้ชัดขึ้น หลายคนมองว่าการประเมินชุมชนต้องศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลทุกด้านของชุมชน ทั้งด้านสังคม , วัฒนธรรม , เศรษฐกิจ , การปกครอง มีการตั้งคำถามกับตนเอง ครอบครัวและชุมชน และต้องมีการศึกษาดูว่าชุมชนของเรามีทุนชุมชนอะไรบ้างเพื่อใช้ทุนเหล่านั้นในการแก้ปัญหาของชุมชน ส่วนผลที่คาดว่าจะได้รับนั้นมีเพิ่มเติมจากก่อนอบรม คือ ชาวบ้านมองถึงกระบวนการมีส่วนร่วมในการทำวิจัยชุมชน แต่สิ่งหนึ่งที่ชาวบ้านลืมไปคือ ชาวบ้านจะได้กระบวนการเรียนรู้โดยมีงานวิจัยเป็นตัวเคลื่อน งานวิจัยอยากได้คนมากกว่าการตอบโจทย์ปัญหาของงานวิจัย

สำหรับข้อเสนอแนะที่ทุกคนเห็นพ้องต้องกัน คือ อยากให้มีเวทีสัญจร เพื่อให้นักวิจัยทุกพื้นที่ได้ไปพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนกันเวียนไปทุกพื้นที่ ซึ่งจะเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ของชาวบ้านและนักวิจัยทั้ง 5 พื้นที่

จากการเข้าร่วมเวทีเตรียมความพร้อมของทีมในพื้นที่ทั้ง 5 พื้นที่ สิ่งที่มีพื้นที่บ้านดงได้จากกาอบรมครั้งนี้ คือ

- เข้าใจวัตถุประสงค์ เป้าหมายของโครงการวิจัย
- ได้เรียนรู้กระบวนการทำงานวิจัยและการทบทวนประสบการณ์จากการทำวิจัยครั้งที่ผ่านมา
- ได้ทราบถึงบทบาทของทีมพื้นที่และรูปแบบในการดำเนินงาน
- ได้แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ของแต่ละพื้นที่
- ได้เรียนรู้จากบ้านสามขาที่ทำบัญชีครัวเรือนมาก่อนเพื่อนำมาใช้กับหมู่บ้านของตนเอง
- ได้ความรู้และได้แนวทางที่จะนำไปใช้ในชุมชน นำไปวางแผนเพื่อให้เป็นแนวทางเดียวกับหมู่บ้านอื่นที่เราได้อบรมร่วมกันมา รวมทั้งการทำงานให้ถูกเป้าหมาย

ความเข้าใจต่อโครงการก่อนลงมือทำงานในพื้นที่

“ หลังจากอบรมมาแล้วทีมก็ตั้งใจทำกันอย่างเต็มที่ ในบางส่วนที่ไม่เข้าใจ ก็ตัดสินใจว่าลองผิดลองถูกดูก่อน ถ้าส่วนไหนไม่เข้าใจจริง ๆ ก็ไปปรึกษาทีมกลาง จริง ๆ แล้วจะได้เห็นว่าทีมกลางแนะนำมานั้นมันเป็นทางที่ดีและเป็นส่วนหนึ่งที่ทีมจะต้องเริ่มปฏิบัติ งานอย่างนี้ถ้าไม่จริงใจต่อมัน ก็ไม่สามารถที่จะทำได้ มันจะต้องสร้างความมั่นใจและช่วยกันทำอย่างจริงจังซึ่งถือว่าดีมาก เพราะปัจจุบันทีมเองอยู่ในหมู่บ้านก็รู้ว่า ตอนนี้ชาวบ้านไม่รู้ตัวเอง ไม่รู้ว่าตัวเองมีหนี้สินมาจากสาเหตุใด เพราะการแก้ไขปัญหาต้องแก้ที่เหตุ เมื่อเห็นว่าโครงการนี้ดี ก็อยากให้ชาวบ้านได้ร่วมทำและรับรู้ถึงสถานการณ์หนี้สินของตนเอง ต่อไปอาจจะถึงทางตันก็ได้” ลุงอินแก้วกล่าว

กิจกรรมที่ 2 เวทีสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในชุมชน

แรก ๆ ทีมก็เรียกชาวบ้านเพื่อชี้แจงว่า โครงการนี้เป็นโครงการที่จะทำบัญชีครัวเรือนให้กับตนเอง ลุงอินแก้วก็ได้อธิบายว่า “มันทำให้เรารู้จักตัวเองมากขึ้นในการใช้จ่ายในครัวเรือน และเป็นหนี้ อยู่เท่าไร”

ประชาสัมพันธ์

ครั้งแรกก็ประชาสัมพันธ์ก่อน เราจะทำเรื่องสำรวจหนี้สินแต่ละครัวเรือน ใครที่สนใจก็ให้มาเข้าร่วมกับเรา ไม่ได้บังคับ ถ้าไม่สนใจก็ไม่ต้องมาก็ได้ อยากได้คนที่สนใจจริง ๆ ไม่ใช่มาทำแล้วหนี เรา จะสำรวจจำนวนหนี้สินถ้าใครที่สนใจก็มาลงทะเบียนกับเราไว้ หลังจากประชุมครั้งนั้นเราก็ให้คนมาลง ทะเบียนไว้ จากการประชาสัมพันธ์มีคนเข้ามาประมาณ 50 คน ซึ่งตามเป้าหมายประมาณ 50 คนแล้วแต่เราก็ไม่รู้ว่าจะเอางบที่ไหนมาใช้จ่าย มีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งได้ถามว่า “ถ้าเราทำแล้วเขา จะให้หนี้ให้เราหรือ” จึงได้มีเวทีแลกเปลี่ยนกันขึ้น ทีมทุกคนก็ชี้แจง สิ่งแรกก็อยากให้รู้ตัวเอง ก่อน ถ้ารู้ตัวเองแล้วเราจะไปทางไหนก็ค่อยมาปรึกษาหารือกันอีก

บ้านคงได้มีการเวทีสร้างความเข้าใจให้กับสมาชิกในชุมชนถึง 3 ครั้ง

ครั้งที่ 1

เนื่องจากการทำโครงการครั้งแรกได้สร้างความเข้าใจให้กับชาวบ้านว่าจะมีการไถ่ถอนหนี้ให้โดยการกู้ยืมเงินจาก พอช. เข้ามา เมื่อเริ่มโครงการจริง ๆ โครงการไถ่ถอนหนี้ถูกยกเลิก การทำเวที แรกก็ต้องชี้แจงทำความเข้าใจต่อสมาชิกในชุมชนใหม่หมดถึงเรื่องโครงการที่เราจะต้องทำบัญชีครัวเรือน และไม่มีการไถ่ถอนหนี้เหมือนที่เคยพูดไว้ ผลจากการชี้แจงก็ยังมีคนที่ไม่เข้าใจอยู่ทีมก็ต้องออกไป อธิบายให้เขาเข้าใจถึงผลประโยชน์ของบัญชีครัวเรือนว่าทำไมถึงทำ? ทำแล้วได้อะไร? จะมีบาง คนเมื่อรู้ว่าเขาไม่ได้มาให้นี้ให้ไม่มีการผ่อนหนี้ให้เขาก็ออกไปเลย

ครั้งที่ 2

เวทีที่ 2 ทีมก็ไปสร้างความเข้าใจให้กับชาวกลุ่มเป้าหมายที่คงเหลือจากเวทีที่ 1 อีกว่า “ให้เรารู้จักตนเองก่อน เราต้องมีข้อมูลไว้” เสียงสะท้อนออกมาจากบางคนก็พูดว่า “มันก็ดีเหมือนกันเราจะได้รู้จักตนเองมากขึ้นและถือเป็นการเรียนรู้”

กลวิธี ในการติดตามคนที่ไม่เข้าร่วมและขอออกไปจากเวทีที่ 1 ทีมก็จะให้คนที่ทำบัญชีครัวเรือนจริง ๆ เข้าไปชวนญาติพี่น้องที่ของเขาที่ออกไป บางคนก็อยากเข้าร่วมแต่ไม่มีเวลา แต่ปัจจุบันนี้ทีมก็ติดตามอยู่เหมือนกัน มีหลายคนก็ไปทำบัญชีของเขาเองอยู่ที่บ้านโดยไม่เข้าร่วมกับทางทีม

ครั้งที่ 3

เวทีนี้ได้คนที่เข้าร่วมโครงการจริง ๆ และร่วมทำบัญชีครัวเรือนคือ 50 คน ซึ่งเขาได้เห็นความสำคัญของบัญชีครัวเรือนและรู้ว่าบัญชีครัวเรือนให้ประโยชน์ต่อตัวเขา เคยมีสมาชิกคนหนึ่งคือนางจันทร์สม ได้จดค่าอาหารกลางวันของลูกไว้ พอสิ้นเดือนมีครูจากโรงเรียนมาทวงว่ายังไม่ได้จ่ายค่าอาหาร เขาก็เลยเอาหลักฐานในสมุดบัญชีครัวเรือนที่จดไว้ไปให้ครูคนนั้นดู ว่าจ่ายไปแล้วในวันที่เท่าไร จำนวนเงินเท่าไร ครูก็เลยพูดไม่ออกและก๊วยมไป นางจันทร์สม ก็เลยออกมาพูดในเวทีให้คนอื่นฟัง ทุกคนก็ติดตามกันว่ามันก็เป็นประโยชน์ต่อเราเหมือนกันทุกคน เพราะทุกอย่างถ้าเรามีข้อมูลก็จะสามารถอ้างอิงอะไรได้ บางคนเห็นค่าใช้จ่ายของตัวเองสูงไปในทางที่ไม่ควรจ่าย เขาก็ลดลงมาได้

สถานการณ์หนี้สินและสาเหตุของการเป็นหนี้สินของคนบ้านดง

สถานการณ์หนี้สินของพี่น้องบ้านดง โดยให้พ่อลุงคนหนึ่งในเวทีเป็นกรณีศึกษา ซึ่งพ่อลุงคนนั้นได้ยื่นตีเปิดเผยข้อมูลหนี้สินของตัวเอง โดยพ่อลุงเริ่มกู้เงินเมื่อปี พ.ศ.2537 โดยกู้ยืมจากกองทุนฟื้นฟู ในวงเงิน 1,000 บาท พอถึงปี พ.ศ.2548 รวม 11 ปี พ่อลุงเป็นหนี้ 90,000 บาท จะเห็นได้ว่าทุก ๆ ปีหนี้พ่อลุงเพิ่มขึ้นและไม่มีทีท่าว่าจะลดลงแต่อย่างใด จากข้อมูลเบื้องต้นยังได้ทราบว่าพอหนี้พ่อลุงขึ้นก็มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นมา วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งกลุ่มเพื่อที่จะกู้เงินเพื่อไปไร่หนึ่งซึ่งยังทำให้หนี้

สินขยายเพิ่มขึ้นทุกปี จากคำบอกเล่าของพ่อหลวงหลาน “เงินทุนหมุนเวียนในบ้านคงประมาณสิบล้าน แต่ตอนนี้มีเพียงตัวเลขแสดงว่าเงินสิบล้านอยู่ในมือคนกู้ซึ่งเป็นชาวบ้านในหมู่บ้านนั่นเอง”

จากนั้นใช้เครื่องมือภาพวาดรูปหม้อทำให้ชาวบ้านเห็นภาพรายรับรายจ่ายชัดเจนขึ้น โดยใช้การวาดรูปหม้อให้พี่น้องบ้านดงดู สมมติว่าหม้อใบนี้เป็นหม้อบ้านดงแล้วชวนคุยว่ารายได้ที่พี่น้องบ้านดงหาได้มีมาจากไหนบ้าง รายได้หลักมาจากการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นขายผลผลิตเลี้ยงสัตว์ หาของป่า รับจ้างและมีเงินเดือนของข้าราชการไม่กี่คน และเงินที่กู้มาก็นับเป็นรายได้ อย่างหนึ่ง ที่น่าสังเกตคือพอดูมเรื่องรายได้ ส่วนมากจะเป็นรายได้ประจำปี(มาจากการเก็บของป่าขาย ปีละครั้ง) รายได้ประจำเดือนแทบจะไม่มี แต่พอดูมเรื่องรายจ่ายซึ่งจะแทนรูรั่วของหม้อเป็นรายจ่าย พบว่ามีแต่ค่าปุ๋ยเท่านั้นที่เป็นรายจ่ายรายปี นอกนั้นเป็นรายเดือนรายวัน

รายรับของบ้านดง

- รับจ้างทั่วไป
- การเกษตร
- หาของป่า (มดแดง, ผัก, หน่อไม้)
- ไปนอก
- เงินเดือนข้าราชการ
- เงินที่กู้มา

รายจ่ายของบ้านดง

- ค่ากับข้าว,
- เติมน้ำมันรถ
- ขนส่งลูกไปโรงเรียน
- ค่าน้ำ/ค่าไฟ
- ภาษีสังคม
- ค่ามือถือ
- เครื่องใช้ในครัวเรือน
- ให้นี้
- ค่าเหล้า
- ค่าปุ๋ย

การหนุนเสริมแบบพี่เลี้ยงของบ้านสามขา

การนำบุคคลตัวอย่างมาเล่าให้ชาวบ้านฟังใช้ได้ดี การเล่าประสบการณ์การทำบัญชีครัวเรือนมาก่อนชีวิตเขาเป็นอย่างไร ชาวบ้านหรือทีมที่ได้ฟังแล้วก็สามารถนำไปปฏิบัติตามได้ และเป็นข้อคิดให้กับคนในชุมชนก็เห็นว่ามันเป็นเรื่องจริงทั้งหมดทำให้เกิดความเชื่อมั่นและศรัทธาในการทำบัญชีครัวเรือน เช่น พ่อหลวงจำนงค์ จันทร์จอม มาเล่าประสบการณ์การทำงานชุมชนและการค้นพบตัวเอง โดยใช้งานวิจัยท้องถิ่นเป็นเครื่องมือจากคนกินเหล้าเที่ยวเตร่กลายเป็นผู้ใหญ่แทนทองคำ และคนศรีสังคมระดับชาติ แดมปริญญาจากราชภัฏอีกใบ พองานวิจัยเข้ามาก็เริ่มทำทำบัญชีครัวเรือน ทุกวันนี้ก็ต้องทำทุกวันและเอามาชี้แจงพูดคุยกันในครอบครัวต้องให้ทุกคนรับรู้และช่วยกันลดค่าใช้จ่ายลง ก่อนนี้เคยเป็นหนี้ 500,000 บาท ปัจจุบันเหลือ 100,000 กว่าบาท อยากให้ทุกคนทำเพราะการมีข้อมูลจะสามารถนำมาแก้ไขปัญหของเราได้

คุณบุญหลง ปิงไผ ได้เล่าประสบการณ์ชีวิตว่า ถูกชวนมาทำงานวิจัยตอนอาจารย์พรเข้า มา ตอนนั้นเป็นหนี้เหมือนเรา “ล้มตาอยู่ในความมืด” พอปลายปี 2543 ผูกทำบัญชีครัวเรือน ทำ ได้ 3 เดือน บัญชียังติดลบเคยสำรวจค่าใช้จ่ายในครัวเรือนแต่ละปีเกือบ 100,000 บาท ครั้งแรกไม่แน่ใจว่าจะทำได้ บัญชีติดลบ เมียไม่สบาย โดนเมียด่าเสียเวลาทำไปมันก็ไม่ลด ใครจะมาช่วยเราลดหนี้ได้ พี่น้องคลานตามมายังไม่ช่วยเลย เขาเป็นใครจะมาช่วยเราได้ และเมียได้ล้มป่วยลง แต่ก็ยังทำมาเรื่อยๆ และเอามาชี้แจงคุยกันในครอบครัว เห็นค่าขนมลูกให้ลูกลดค่าขนมลง ส่วนลูกก็เห็นพ่อกินเนื้อเยอะเลย ให้พ่อหันมากินผักบ้าง ถ้าพ่อทำได้ลูกก็ทำได้ พ่อเห็นค่าหยวกก็ให้แม่ลดลง พอทุกคนในครอบครัวช่วยกัน ประหยัดทำให้สถานการณ์การเงินของครอบครัวเริ่มดีขึ้น ผลจากการทำบัญชีครัวเรือนและการทำงานวิจัยปี 2547 มีรายรับ 120,807 บาท รายจ่าย 123,049 บาท เหลือเงิน 10,000 กว่าบาท รายได้เท่าเดิมแต่เราลดรายจ่ายลง พ่อแม่ลูกได้มาชี้แจงทำความเข้าใจพูดคุยกัน ปรับตัวเข้าหากันเงินฝากก็เริ่มเพิ่มขึ้น การทำอาชีพมีการวางแผนและมีการศึกษาก่อนลงมือทำ อย่างการปลูกถั่วและขายถั่ว ถั่วขาย ถั่วดิบไปซึ่งได้ 2 กก. ถั่วขายถั่วแห้งน้ำหนักจะลดลง 1 กก. และจะปลูกหอมช่วงที่คนไม่ปลูก เพราะราคาจะดีกว่า เลี้ยงปลาปลูกผักกินเอง บางวันแทบไม่ต้องซื้ออะไรเลย ซึ่งบัญชีครัวเรือนจะชี้ให้เห็นรายจ่ายทำอย่างไรบ้างเราเอามาแจ้งให้ดูได้ว่าใช้อะไรไปบ้าง จะปรับลดตรงไหน

การหนุนเสริมของทีมกลาง

ทีมกลางนั้นได้ให้ความรู้เป็นอย่างดี ทีมกลางให้ประโยชน์แก่ทีมพื้นที่เยอะ ถ้าไม่มีทีมกลางทีมพื้นที่ก็คงจะทำงานลำบาก ทีมกลางเปรียบเสมือนหุ่นเชิดในการทำงานให้กับชาวบ้านและทีมพื้นที่ก็จะเข้าไปหนุนเสริมอีกทีหนึ่งในพื้นที่ต่างหาก

ทำไมถึงทำบัญชีครัวเรือน

ทีมมองว่าบางคนก็อยากที่จะรู้จักตัวเองให้มากขึ้น บางคนเหมือนกับว่ายังยึดติดกับโครงการ เก้าซอง พอช. ซึ่งเป็นเรื่องของการปลดหนี้หรือให้หนี้ให้ส่วนหนึ่ง หลังจากนั้นเมื่อเราได้รู้ว่า พอช.นั้นไม่สามารถที่จะช่วยได้ เขาก็เลยปรับใหม่ว่ามาทำบัญชีครัวเรือนดีกว่าเพื่อที่จะได้รู้รายรับรายจ่ายของตนเองว่าปัจจุบันการกินของตนเองนั้น ค่าใช้จ่ายหมดไปเท่าไร ?

กิจกรรมที่ 3 เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดทำบัญชีครัวเรือนและวิเคราะห์ข้อมูล

ให้ความรู้ในการจัดทำบัญชีครัวเรือน

โดยบอกถึงประโยชน์และการนำบัญชีครัวเรือนไปใช้เพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สิน ยกตัวอย่างบัญชีครัวเรือนของบ้านสามขาโดยเน้นชี้ให้เห็นความสำคัญของข้อมูล เพราะในยุคปัจจุบัน ข้อมูลคืออำนาจ ที่ผ่านมาเราเป็นผู้ให้ข้อมูลมากกว่าคนเก็บข้อมูล

ชวนคนในเวที่ย้อนอดีตที่ผ่านมาว่าเรามีบทเรียนอะไรบ้าง เหมือน อ.นพพร กล่าวไว้ว่า ถ้าหากจะยิงหนังสติ๊กไปข้างหน้าให้ไกลที่สุดต้องดึงมาข้างหลังให้มากที่สุดเหมือนกัน กล่าวคือก่อนจะลงมือทำกิจกรรมอะไรเราลองมาทบทวนสิ่งที่ผ่านมา

ชี้แจงผลการสำรวจหนี้สินบ้านดง แต่ยังไม่ได้อำนาจหนี้สินยอดรวมของบ้านดงเพราะ

1. ข้อมูลที่ได้ไม่ชัดเจน บ้านดงไม่ได้แยกแหล่งหนี้ ต้องทำใหม่ แยกให้ชัดเจนแต่ละที่มีเงินกู้เท่าไร (เป็นความผิดพลาดของทีมกลางที่อธิบายไม่ชัดเจน)

2. แหล่งหนี้ที่ชาวบ้านเขียนมามีเพียง ธ.ก.ส , ออมทรัพย์, กข.คจ, กองทุนเงินล้าน , สหกรณ์ ซึ่งน่าจะมีแหล่งหนี้อีกให้ชาวบ้านช่วยกันคิด ได้เพิ่มขึ้นดังนี้

1. สหกรณ์ข้าราชการ
2. หนี้นอกระบบ
3. ผ่อนของ
4. กองทุนหมุนเวียน
5. กองทุนการศึกษา
6. กลุ่มแม่บ้าน
7. เงินปะป่า
8. ธนาคารพาณิชย์
9. กองทุนปฎิ
10. กลุ่มเลี้ยงวัว